

נֹרָא תְהִלָּת עֲשֵׂה פְּלֵא: (ק) נְטִית יְמִינְךָ תְּבַלְעֵמוּ אֶרֶץ:

עין יוסף

נורא תהלות. כל המהללים יראים להללו, כי מי ישמיע כל תהלתו (יעז"ץ): עושה פלא. עשה פלא חכ"כ, אלא עושה פלא לעתיד לבא. ד"א עושה פלא

ענף יוסף

כמכה באלם, משום שזה אינו סמוך לשם. וכן 'כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך', הכ"ף רפויה, שזה לא נאמר על הים (א"ר נא, ז):

עשה עמנו פלא ועושה עמנו ככל דור ודור. ד"א עושה פלא עם אצות ועתיד לעשות עם צנים: נטית ימינך תבלעמו ארץ. מגיד שהים היה זורקן ליצנה, והיצנה זורקתן לים. אמרה יצנה ומה נשעה שלא קבלתי אלא דם הצל שהוא יחידי נאמר ארור אתה וגו', עתה איך אוכל לקבל דמן של אוכלוסין הללו. עד שנשבע לה הקב"ה שאינו מעמידה דין שנא' נטית ימינך וגו' ואין ימין אלא שבעה שנאמר נשבע ה' צימיו (מכילתא):

דובר שלום

הטבע. ובפירוש רשב"ם (עה"ת) איתא: צללו כעופרת באדירים, באדירים אלו מים שנא' אדירים משברי ים. הרי דמפרש 'במים אדירים' שאין 'אדירים' תואר למים רק למצרים. ויתכן דמשו"ה לא פירשו כפשוטו 'אדירים' תואר למים, משום דאיתא במס' ב"ב (עג, ב) דנפלה לה חצינא לבר נגרא הכא הא שבע שנין ולא מטיא לארעא, ולא משום דנפישא מיא אלא משום דרדיפי מיא. הרי שבמים אדירים דרדיפי אין הנטבע צולל לתחתיתו (א. ה. וכו' פ"ג ג"כ בתוס' השלם עה"ת), וכאן נאמר 'צללו כעופרת במים' לתחתיתן, ע"כ שאין המים אדירים, לכן מפרש הש"ס דאדירים הוא תואר למצרים, וכן מורה הפסק הנגינה. אך במכילתא איתא: במים אדירים במים אדירים, נראה הכונה דבא לפרש דמילת 'אדירים' קאי על המים, זהו מה שנא' 'במים אדירים' הכונה במים אדירים, ואף שמחוק הטבע במיא דרדיפי אין נטבעים, היה כאן בכח הנס שגם במים אדירים צללו כעופרת למעלה מחוק

עיון תפלה

תהלות. נשוא"ט (מזמור ק"ו אות ב') מהו נורא תהלות א"ר יודן נורא אתה על כל תהלותיך, כינא, מלך צו"ד נכנס למדינה מקלסין אותו שהוא גבור ואינו אלא חלש, שהוא עשיר ואינו אלא עני, שהוא רחמן ואינו אלא אכזר, אצל הקב"ה אינו כן אלא מכל דבר שמקלס אדם להקצ"ה יש צו יומר ויומר, מכאן שהוא נורא על כל תהלותיו, ע"כ: נטית ימינך וגו' נחית בחסדך. צוה הרגע שנטית ימינך על מצרים להשמידם - נאותו הרגע עמנו היתה ימינך עסוקה צעמך לנחותם הדרך ולנהלם אל מחוז חפצם. וההדל שצין שלשת הפעלים נהג נהל נחה ראה דצרי הגאון מלבי"ם (תהלים לא, ד):

דנפל חצינא לבר נגרא הא שז שני ולא קמטיא ארעא ולא משום דנפישא מיא אלא משום דרדיפי מיא, פי' רש"ס מתוך חריפות הנהר לא היה נללל עדין, אצל על המצרים נשתנו סדרי צראשית וחריפות המים הזידונים לא עכזה ללילתם, רגע אחד עלו שמים ורגע אחד ירדו תהומות. וצמנחות (נג, א) מאדירים אלו המצרים דכתיב צללו כעופרת צמים אדירים, פרש"י המצרים שהם אדירים, וכן העתיק הילקוט (שמות רמז קס"ו ותהלים רמז תרס"ז), אצל צמילתא (מס' דשירה ספ"ז) הגירסא צמים שנקראים אדירים שנאמר צללו כעופרת צמים אדירים, מצרים שנאמר אותה וצנות גוים אדירים (יחזקאל לב, יח): נורא

(מ) נְחִית בַּחֲסֶדְךָ עִם-זוֹ גְּאֻלָּתְךָ, (ק) נִהְלַת בְּעֶזְךָ אֶל-נוֹה קִדְשְׁךָ:
 (מ) שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגְּזוּן, חֵיל אָחִז יֵשְׁבִי פְּלִשְׁתִּי: (ק) אִז נִבְהָלוּ
 אֱלֹפֵי אֲדוֹם אִילֵי מוֹאָב יֵאֲחִזְמוּ רָעַד, (מ) נִמְגּוּ כֹל יֵשְׁבֵי כְנָעַן:

עין יוסף

ענף יוסף

נחית בחסדך. חסד שעשית לנו שלא היו צדינו מעשים: עם זו גאולתך. לפי שכל העולם שלך ואין לך עם אלא ישראל שנאמר עם זו ירמתי לי וגו': נהגת: בעזך. צוכות התורה שנקראת עוז שנא' ה' עוז לעמו יתן. וזהו דכתיב (שמות ג, יב) צהליאך את העם ממזרים תעבדון את האלהים על ההר הזה (מכילתא ע"פ ו"י): אל נזה קדשך. צוכות צית המקדש שהם עתידין לצנות. ואין נזה אלא מקדש שנאמר (ירמיה ג, כה) ואת נזהו השמו: שמעו עמים ירגזון. כיון ששמעו האומות שאצד פרעה וחילו צים סוף, ומלכות מזרים צטלה, ונעשו שפטים צעודה וזה שלהם, והקצ"ה הגציה קרנן של ישראל ומכניסן לארץ, התחילו מתרגזים: חיל אחז יושבי פלשת. כיון ששמעו יושבי פלשת שישראל נכנסים לארץ, אמרו הם צאין לעורר ערוך של בני אפרים שהרגנו אותם, אמרו אין להם דרך בכל מקום אלא עלינו ועכשיו הם צאים וצוזים את נכסיו ומחריצים ארצנו: אז נבהלו אלופי אדום. אף שנאמר לישראל ארצם, מ"מ נבהלו מפני אנינות שהיו אוננים ומנערין עצמן על כבודם של ישראל שעולים כ"כ למעלה. ד"א היו מתיראין שינערו להם ישראל על שטם עשו אציהם ליעקב אציהם של ישראל: אילי מואב וגו'. מפני אנינות. ד"א היו מתיראין שינערו להם ישראל על המריצה שהיתה צין לוט אציהם וצין אציהם של ישראל כמה שנאמר ויהי ריב וגו': נמוגו. אין נמיגה אלא נמיסה, פי' כדבר הנמס ונעשה כמים: כל יושבי כנען. שכיון ששמעו שאמר הקצ"ה כי החרם תחרימם, אמרו, אדום ומואב לא היו מתיראין אלא מממונס ומנכסיהם. אצל עלינו אינן צאים אלא לכלותנו ולירש את ארצנו התחילו להמס:

דובר ש"ם

באותה רגע עצמה נחית בחסדך בימינך עם זו גאולת לנחותם דרך טובה: נהלת בעזך אל נזה קדשך. קיום כל הנמצאים הוא ע"י שלשה עמודים, תורה עבודה גמ"ח (אבות א, ב). ובכל אלה הנהגת עמך, נחית בחסדך שהוא מדת החסד, ונהלתם בעזך היא התורה (כדאיתא במכילתא כאן, על 'עזי דזמרת יד') אין עוז אלא תורה שנא' ה' עוז לעמו

עיון תפלה

כה) פירשו רבותינו צמדרש שמואל (ב, ח) מה הדין סירא לא מדחל אלא מן פרזולא, כלומר לא יצוא שם הדבר שהשמיר והשית יראים מפניו, והוא מעדר הצרול, צווא פחדכם (משלי א, כו) שאתם פחדים, תפית גבורים (יחזקאל לב, כו) תפיתם מפניהם, מחתת דלים (משלי י, טו) שהמה תפיתם, את אימתי אשלח (שמות כג, כו) שאני מאיים על אחרים, ונוכל לומר ג"כ אימתי כשאחרים מאיימין עלי; האחרונים הם תכונות קבועות צענס המטילות יראה ופחד על סביציו, והראשונים הם שנוים פתאומיים הנוגדים רגע על ידי התפעלות מפני איזה מקרה, ואמרו רבותינו צמכילתא אימתה על רחוקים

שמעו עמים ירגזון. קרגון והחיל החרדה הרעדה והחלחלה מיוחסים תמיד אל ענס קרגון קהל הקהל הרועד והמתחלחל, כי חרדת אלהים (ש"א יד, טו) אין פירושו החרדה מפני אלהים אלא חרדה גדולה מאד, וכמו שאמר הרד"ק צמכלול כל דבר שירצה צעל הלשון להגדילו סומך אותו לשם קדש, כמו נפחולי אלהים (בראשית ל, ח), ארזי אל (תהלים פ, יא); אצל היראה והפחד האימה והתקפה הנם מיוחסים גם אל הענס אשר מפניו ייראו ויפחדו, פחדך ויראתך (דברים ב, כה) שמפחדים ויראים מפניך, יראתך כסלתך (איוב ד, ו) שאתה ירא, יראת שמיר ושית (ישעיה ז,

תפול עליהם אימתה ופחד בגדל זרועך ידמו באבן, (ק) עד-יעבר עמך יהוה עד-יעבר עם-זו קנית: (כו)

עין יוסף

ענף יוסף

ידמו באבן. הכ"ף דגושה שלא יהא נשמע כאומר ידמוך אבן ח"ו (א"ר נא, ז בשם רד"ק בס' הדקדוק):

תפול עליהם אימתה. על רחוקים: ופחד. על קרובים, ועיין עוד בספרי סוף סדר עקב: בגדול זרועך וגו'. כיון שיצאו ישראל מן הים, כנס עמלק

את כל או"ה וצא ונלחם עם ישראל, והתפלל משה באותה שעה ודממו כלן כאבן. לכך נאמר בגדול זרועך ידמו כאבן. ר"ל דייק כן שמתחלה אמר אז נצחלו וגו' כולן בלשון עבר, וכאן אמר תפול עליהם וגו' כולן לשון עתיד, לכך אמר שזה היה תפלת משה שהיה מתפלל על העתיד (מכילתא ע"פ ו"י): עד יעבור עמך ה'. לפי שכל העולם שלך ואין לך עם אלא ישראל שנאמר (ישעיהו מג, כא) עם זו יצרתי לי. וצילקוט (רנ"ב) איתא עד יעבור עמך ה' את הים. עד יעבור את הירדן, עד יעבור נחלי ארנון: עם זו קנית. ישראל הם אחד מהארבעה שנקראו קנין (אבות ו, י). שהם דברים וקנינים חשובים לפני המקום. והם שמים וארץ, צית המקדש, תורה, וישראל:

דובר ש"ם

חשיבות הענין הוא בשני סבות, מצד השתתפות הקורבה ומצד הקנין, שכל מה שמעולה בדמים מעולה בחשיבות. זהו עד יעבור עמך ה' שהם משתתפים לקורבתך בתואר עמך, וגם מצד הקנין, עם זו קנית במחיר נפלאותיך הרבים:

ארצם הם נמוגו נמיסה החלטית בידעם שתפול עליהם אימתה ופחד ידמו באבן בגדול זרועך עליהם. ומדויק בזה 'ירגזון' 'אחזמו' 'תפול' {כולן} לשון עתיד, 'אחז' 'נבהלו' 'נמוגו' לשון עבר: עד יעבור עמך ה' וכו'.

עין תפלה

קד, לה) אלא שהוקל, ולכן הדל"ת דגושה לתשלום נו"ן נפעל וכמוהו וְנִדְמָה שם (ירמיה ח, יד) ראוי להיות וְנִדְמָה כי ה"א נוספת: באבן. חד מן י"ח מלין דגשון חתר יהו"א בלא מצטל, וכן מי פמכה, וכן עם זו גאלף, וסי' נמסר במסורה גדולה (דניאל ה, יא): עד יעבר עמך ה'. זו ציאה ראשונה, עד יעבור עם זו קנית, זו ציאה שניה (ברכות ד, א), וראה למעלה פסוק ימינך ה' נאדרי צכת: עם זו קנית. הקנינים מפרסמים את הקונה, ולפי שישאל מפרסמים גדולתו של הקצ"ה כמו שנאמר (ישעיה מג, כא) עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו, וכן השמים והארץ כמו שנאמר (תהלים יט, ב) השמים מספרים כבוד אל, ונאמר (ישעיה מב, י) תהלתו מקצה הארץ, וכן אצרהם שנאמר (בראשית יג, ד) ויקרא שם אצרים צבם ה', פרשו רבותינו (ב"ר סו"פ ל"ט וסוטה י, א-ב) מלמד שהקריא שמו של הקצ"ה צפי כל צריה, וכן צית המקדש שנאמר (תהלים סח, לו) נורא אלהים ממקדשך, ראה באורו למעלה סוף פסקא הודו לה' קראו בשמו, וכן תורה בלה אומרת כבוד לנותנה, לפיכך נקראו חמשה דברים אלה קניניו של הקצ"ה שעל פיהם הוכר צעולמו, כמו ששנו רבותינו בצריחא דקנין תורה צתנא דצי אליהו (זוטא פ"ז ושם פ"ט) חמשה קנינים קנה הקצ"ה צעולמו ואלו הן, תורה

ופחד על קרובים, כענין שנאמר (יהושע ב, ט-י) וכי נפלה אימתכם עלינו וגו' כי שמענו את אשר הוצי' ה' וגו'. והפעל מן אימה נמלא בתלמוד (סנהדרין כט, א) מאיימין על העדים, אִימָתִי בחיל כפור (יוצר ליום ראשון של סכות). ויאמר שד"ל היראה נמשכת מידיעה ומראיית השכל המצייר רע עתיד, ובהפך הפחד איננו נמשך מידיעה כי אם מהעדר ידיעה, וזה כאשר יציט האדם או יעלה על לבו דבר אשר לא ידעהו ידיעה צרורה ולא יכיר הכרה שלמה מה טיבו ומה כחו ומה יוכל להמשיך ממנו, ויפחד מאשר לא ידע, פחד קראני ורעדה וגו' ולא אכיר מראהו (איוב ד, יד טז) מפחד צלילות (שה"ש ג, ח) פחד לא היה פחד (תהלים נג, ו); ושני צנינים צו, הפחד הקל פחד צעל כרתו צעבור הספק שהוא עומד צו מחסרון הכרתו צדצר אשר יפחד ממנו, והמפחד הכבד מפחד צרצונו ומגרה צעצמו הפחד, אשרי אדם מפחד תמיד (משלי כח, יד) השם לבו להתצונן כי מכשולים על כל צעד צכדי להשמר מפניהם, ותפחד תמיד (ישעיה נא, ג) הן מגרה צעצמן פחד כאלו היה צאמת ממה לפחד: בגדל זרועך. מקור מהקל (שם הפעל) עם צי"ת בכל"ס, כמו צקרב עלי מרעים (תהלים כז, ב), כאשר תגדל זרועך (הרכסים לבקעה): ידמו. נפעל מכפולים וראוי להיות ידמו צפלס יתמו חטאים (תהלים

(ק) תְּבִיאֵמוּ וְתִטְעֵמוּ בְּהַר נַחֲלָתְךָ מִכּוֹן לְשִׁבְתְּךָ פְּעֻלַּת יְהוָה,
(כז) מִקֶּדֶשׁ אֲדָנִי כּוֹנְנֵנוּ יְדִידְךָ: (כז) יְהוָה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד:

גליון הגרי"ב: ה' ימלוך לעולם ועד. יש מהדרין לומר כאן: כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים וישב ה' עליהם את מי הים ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים. והנה בלבוש לא רמז מהוספה זו כלום, רק במג"א סי' נ"א סק"ט כתב בשם ס' הכוונות טוב לומר עם השירה [פסוק] כי בא סוס פרעה וכו'. וחפשתי

עין יוסף

תְּבִיאֵמוּ וְתִטְעֵמוּ. נתנאלו אבות ולא ידעו מה. תצאו ותטענו אכ"כ אלא תצאמו ותטעמו לאחרים משמע. אמרו הצנים נכנסים ולא האצות: בהר נחלתך. זהר שהצטחנו צו שנאמר (יחזקאל כ, מ) זהר קדשי זהר מרום ישראל. וזהמ"ק הוא אחד מהארבעה דברים שנקראו נחלה. זהמ"ק, א"י, תורה, ישראל (מכילתא): מכוון לשבתך. שצית המקדש של מטה הוא מכוון כנגד זהמ"ק של מעלה: פעלת ה'. חצי זהמ"ק לפני מי שאמר והיה העולם, שכשצרא הקצ"ה את העולם, לא צראו אלא צמאמר שנאמר (מהלל לג, ו) צדד ה' שמים נעשו. כשצא לזהמ"ק כציוול פעולה לפניו שנאמר פעלת ה' (מכילתא): מִקֶּדֶשׁ אֲדָנִי כּוֹנְנֵנוּ יְדִידְךָ. חצי זהמ"ק לפני מי שאמר והיה העולם, שכשצרא הקצ"ה את עולמו לא צראו אלא צידו אחת שנאמר (ישעיה מה, יג) אף ידי יסדה ארץ, וכשצא לזנות זהמ"ק כציוול צשתי ידיו שנאמר מקדש אדני כוננו ידך (מכילתא): ה' ימלך לע"ו. ר"י הגלילי אומר אלו אמרו ישראל על הים ה' מלך לע"ו, לא היתה אומה ולשון שולטת צהן לעולם. אלא אמרו ה' ימלוך לע"ו, לעמיד לצא: ה' ימלך לע"ו. מפני מה

דובר ש"ס

ה' מתיחסת לתואר יד, לפי שהיד הוא כלי המעשה, וכשברא ה' העולם במעשה בראשית לא בראו אלא שיתנהג בכח הנהגת הטבע שהוא יד אחת, אבל ע"י בהמ"ק מנהיג ה' גם הנהגה הנסית, זהו שבראו בשתי ידי: ה' ימלוך לעולם ועד. במכילתא: אלו אמרו ישראל ה' מלך לעולם ועד' לא היה נ"נ שולט בהם לעולם, אלא

תביאמו ותטעמו בהר נחלתך. ואף שכל העולם כולו שלך הוא, נבחר הר זה להקרא 'הר נחלתך', לפי שבו פעלת ה' מכוון לשבתך, הוא השראת שכינתך: מִקֶּדֶשׁ ה' כּוֹנְנֵנוּ יְדִידְךָ. במכילתא: חביב בהמ"ק, כשברא את עולמו לא בראו אלא בידו אחת שנא' (ישעיה מה, יג) ידי יסדה ארץ, וכשברא בהמ"ק בראו בשתי ידי שנא' כוננו ידך. הנהגת

עיון תפלה

אליהך את שנותך (דברים ל, ג), כי הולך לפניכם ה' ומאסיפכם אלהי ישראל (ישעיה נב, יב). ועי' לקמן בתפלת שמונה עשרה צרכת ולירושלים עירך ד"ה וצנה אותה וגו' צנין עולם: וְתִטְעֵמוּ. אתה צעמך טעמו אז נטיעה עולמית שאין אחריה עקירה, כמו שנאמר (ישעיה ס, כא) נצר מטעי מעשה ידי להתפאר, ולפיכך לעולם יירשו ארץ, ונאמר (עמוס ט, טו) ונטעתים על אדמתם ולא יתשו עוד: מִכּוֹן לְשִׁבְתְּךָ. שער הכתוב תטעמו בהר נחלתך אשר אומה פעלת להיות מכוון לשבתך וידך כוננוהו למקדש, ואז - ה' ימלך לע"ו ועד, תגלה ותראה מלכותו בכל העולם: וְעֵד. עקרו עד, שענינו נצח, כמו צמחו צה' עדי עד (ישעיה כו, ד), עולמי עד (שם מה, יז), והוקל הפתח הגדול לפתח קטן, והוי"ו קמוצה לפני נגינה מפסקת (מסלול ודרך סי' מ"ה):

קנין אחד, שמים וארץ קנין אחד, אצרהם קנין אחד, ישראל קנין אחד, צית המקדש קנין אחד. וצגמ' פסחים (פז, ב) וצמילתא צלח פסוק זה, וצספרי (האזינו פיסקא ש"ט, פסוק הלא הוא אביך קנך), לא נחשצ אצרהם לקנין צפני ענמו, לפי שלא נמצא לשון קנין מפורש צו וכללוהו בכלל ישראל, אצל תנא דקנין תורה חשיצ תחלת ישראל מיעקב לפי שהיתה מטתו שלמה שלא ילאה ממנו פסלת (שבת קמו, א; פסחים נו, א; שו"ט מזמור פ"א הואיל ויעקב אין בו פסלת אינו מזכיר אלא יעקב לבדו, רש"י בראשית (מז, לא). ומקור דבריו בספרי ואתחנן (פיסקא ד') ע"ש): תְּבִיאֵמוּ. זו ציאה שלישית והיא האחרונה, אתה צעמך תצאמו, לא כציאות הראשונות שהיו על ידי אדם, הראשונה על ידי יהושע והשניה על ידי עזרא וסיעתו, כמו שנאמר עד יעבר, ולפיכך לא נתקיימו, אלא כי עין צעין יראו צצו ה' ציון (ישעיה נב, ח), ושצ ה'

מִלְךָ גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ אַתָּה: בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הָאֵל הַקָּדוֹשׁ: (בעשי"ת: הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ:)

אתה חונן וכו'

ברכת קדושה

כתב האלשיך (תהלים צ"ח) בעשי"ת אנו אומרים המלך הקדוש המושפט משום שתאר מלך נאמר על המושפט, ולכן בעשי"ת שהם ימי משפט אנו אומרים המלך הקדוש המושפט, עכ"ל. ובה מתורץ תמיהת הפרישה בא"ח סי' קי"ח ע"ש:

כתב הלבוש (קיד, ט) ברכה שלישית מתחלת אתה קדוש וכו', ואסמכוה ג"כ אקרא שסמכו בה שתים הראשונות, והוא פסוק הבו לה' בני אליהם שהוא ברכת אבות, הבו לה' כבוד ועוז היא ברכת גבורות, הבו לה' כבוד שמו השתחוה לה' בהדרת קדש כנגד קדושות שהוא אתה קדוש, והיא כנגד יעקב שהקדיש שמו ית' כמו שאמרו באגדה שכתבתי (עין לעיל קודם תפלת י"ח). ואלו השלש ברכות כולן חשובות כאחת מפני שכולן של שבח הן וחדא מילתא היא ואין בהן בקשת צרכים, עכ"ל. ואבודרהם כתב שברכה שלישית כנגד יעקב שהיתה מטתו שלימה וקדושה שלא יצא ממנו זרע פסול, ע"כ (א"ר קיד, טו).

ענף יוסף

ברוך אתה ה' האל הקדוש. ר"ת אהיה:

תקון תפלה

הנוסח הזה לר"ה ויוה"כ בין ליחיד בין לש"צ, אבל הספרדים אומרים גם היחיד גם הש"צ אתה קדוש:

עיון תפלה

ז"ל מוילנא היה קורא וְשִׁבְחָהּ כמו שהעיד עליו תלמידו המובהק הגאון ר' חיים ז"ל צעל נפש החיים בהסכמתו לספר מעשה רב וכתב שם: והכי משמע לישנא דאמרינן 'לא

ימוש' לשון יחיד. ואומר אני שהנדיק הגר"א ז"ל דק בקריאתו וכל הנוטים ממנה טועים מני דרך; הן השם שבח לא נמלא במקרא לא בנפרד ולא בנטיה ולא צאה לנו מסרת על קריאתו הנכונה, וכל מניאותיו היא רק בלשון התלמוד וננוסחאות התפלה, וצאין לפנינו דרך בטוחה לזכר אמתת הקריאה בשמות כאלה, עלינו להטות אזן לקריאת העם המשתמשים בהם, והרי אזנינו שומעות שכל העוסקים בתלמוד בכל ארצות פזורי ישראל מן האשכנזים והספרדים עד המזרחיים והמערביים והתימנים כלם כאחד קוראים לעולם יסדר אדם שִׁבְחָהּ של מקום ואח"כ יתפלל (ברכות לב, א), אומרים מקצת שִׁבְחָהּ של אדם צפניו וכלו שלא צפניו (עירובין יח, ב), מתחיל צגנות ומסיים בְּשִׁבְחָהּ (פסחים קטז, א), אסור לספר בְּשִׁבְחָהּ של רשעים (סוטה מב, ב), איסי צן יהודה היה מונה שִׁבְחָהּ של חכמים (גיטין סז, א), צעל חזק גוצה את הַשִּׁבְחָהּ (ב"מ טו, א), אם הַשִּׁבְחָהּ יתר על הליאה (ב"ק ק, ב), ולפי שהתנועה הגדולה נשמעת צמהירות המצטא כתנועה קטנה דומה שקוראים שִׁבְחָהּ, כמו שהארכתי בספרי משפטי לשון עזרית צפתיחה לשער התנועות, אצל מעולם לא שמענו שיקרא אדם צמקומות אלה וכיוצא בהם שִׁבְחָהּ או שִׁבְחָהּ שִׁבְחָהּ, והתימנים שנשארו נאמנים לקצלתם קוראים עד היום בצרכת יוצר ועל כל שִׁבְחָהּ מעשה ידיך וגו' יפארוך סלה, וציואר לשצת צנוסח אל אדון שִׁבְחָהּ יתנו לך כל צבא מרום, ושם צנוסח לאל אשר שצת שִׁבְחָהּ יקר וגדולה וכבוד יתנו למלך יוצר כל, כן נקדו צסדוריהם כחצי יד וכן נקדו צסדורס הנדפס מחדש צירושלים צשנת תרנ"ד, גם צימי ר' יוסף קמחי אצי הרד"ק ז"ל היו העם קוראים וְשִׁבְחָהּ אלא שהוא ז"ל קראם תועים מדרך השכל, אצל מנא ליה הא? מי הגיד לו שהנפרד שִׁבְחָהּ, אולי הוא צאמת ממשקל פֶּעַל כמו פֶּתַח, יָקַר, עָצָד, שָׁאָר העיר (דה"א יא, ח), שלא ישתנה צנטיחו? לפיכך אני אומר שקריאת הגר"א ז"ל היא הנכונה וראויה להתקבל, ועי' מה שכתבתי לעיל בצרכת ישתצח על שיר ושצחה. - ועד כמה סומכים כל המדקדקים ומנקדי הסדורים על קריאת העם צשמות שלא נזכרו צכה"ק, הן יכול לראות ממה שהם רגילים לנקד פֶּלֶל ופֶּרֶט (ברייתא דר' ישמעאל), ולא ליד עֲצָרָה ועון (ברכת המעביר שנה מעיני), קְלוּפָה, פֶּפֶת הירדן, שָׁרָף הנוטף מעלי הַקֶּטֶף (פטום הקטרת), שָׁרָף הדם (משנת איזהו), אֶף לָצַת צִלְצַת עשויה (אבות פ"ה), ועשו סִיג לתורה, והסתלק מן הסֶפֶק (שם פ"א), וכיוצא בהם על פי קריאת העם, אע"פ שצהרצה מהם סצרת הדקדוק נותנת לנקדס צאופן אחר, מ"מ דרך ההליכה אחר קריאת העם יותר בטוחה. ואפי' אם יצבר לנו שהגר"א ז"ל היה קורא את הנפרד שִׁבְחָהּ, אין לטעון עליו על נטיחו בקריאה וְשִׁבְחָהּ, כי מצאנו שמשקל פֶּעַל נוטה לפעמים על משקל פֶּעַל, כמו מן צָצַם - צָצְמִי (שה"ש ה, א), ומן שָׁגַר - שָׁגַר (דברים ז, יג), ומן שָׁדַר - שָׁדַר (שמות ז, כח):

נודה לך ונספר תהלתך, על חיינו המסורים בידך, ועל נשמותינו הפקודות לך. ועל נסיך שבכל־יום עמנו,

עין יוסף

פקדון לחצירו והוא חייב לו הלא תופס בפקדון בשביל החוב, ואנו מפקידין בכל לילה הנשמות ביד הקצ"ה והוא מחזירן לנו בכל יום ואינו תופסן בשביל מה שאנו חייבים לו זעו"ה רבו מספר, ולכן אמר זוהר שיש ללמוד הימנו שאין לתפוס פקדון חצירו אפי' הוא חייב לו, ומאן דתפס לית ביה מן בני הימנותא קדישא. ולכן אנו נריכין להודות ולהלל (יערות דבש ח"א דרוש א'): ועל נסיך שבכל יום עמנו. הם הניסים הנראים והנגלים, שהם עמנו צדיעתנו (מגיד דק):

אחרית דש"ו

ועל נשמותינו וכו'. לפי משפט הלשון ראוי לומר ועל נשמותינו הפקודות 'צידך', ע"ד שנאמר (תהלים לא, ו) צידך אפקיד רוחי, או הפקודות 'אתך', לא בקשר 'לך'. ויתכן עפ"י מה דאיתא בספרי אמת (ראשית חכמה שער היראה פ"י) דשעה זמנית נחלקת לתת"ק חלקים כנגד תת"ק צירופים שיש לשם הוי"ה, וכמו כן עולים נשמות האדם צאפו שנושם בכל שעה תת"ק נשימות, שכל נשימה מתחשבת לצירוף של אותו רגע. זהו 'על חיינו המסורים צידך' ע"ד שנאמר (נחמיה ט, ו) ואתה מחיה את כלם, שכל רגע אתה משפיע רוח חיים להנמצאים. ועל נשמותינו הפקודות ומנויות לך, שנשימות האדם פקודות צמנין אשר לך, ממספר רופי שמותיך:

תקון תפלה

הכלמתנו ה' אלהינו לא עזבתנו ולא הסתרת פניך ממנו ועל כלם וגו' שמך מלכנו לעולם ועד וגו' ויהללו לשמך הטוב באמת בא"י. ובמחזור לבני רומא מודים וגו' אבותינו על חיינו המסורים וגו' שבכל יום ויום עמנו ועל נפלאותיך וגו' רחמך המרחם כי לא תמו חסדיך ומעולם קוינו לך ולא הכלמתנו ה' אלהינו ולא עזבתנו ולא הסתרת פניך ממנו על כלם יתברך ויתרומם שמך מלכנו תמיד כל החיים וגו' (כנוסח רב עמרם). ונוסח מחזור ויטרי (סי' פ"ט) מודים וגו' אבותינו צור חיינו וגו' וטובותיך שבכל יום ובכל עת ערב וגו' והמרחם כי לא תמנו חסדיך כי מעולם קוינו לך ועל כלם יתברך יתרומם וישתבח תמיד שמך מלכנו לעולם ועד וכל החיים יודוך סלה בא"י. ונוסח הרמב"ם מודים וגו' אבותינו צור חיינו ומגן ישענו וגו' בידך ועל נפלאותיך שבכל עת וגו' ועל כלם ה' אלהינו

דובר ש"ו

נודה לך. הודיה על קבלת הטוב. ונספר תהלתך. במה שאתה מטיב לנו בתכונה נאותה, היינו ההודיה נודה לך על חיינו חיי הגוף, ונשמותינו חיי הנפש, המסורים בידך. ומליצת המסורים בידך והפקודות לך, הוא ע"פ דאיתא בילקוט (איוב תתק"ו) בידך אפקיד רוחי כל זמן שאדם נתון בחיים נפשו פקודה ביד קונו, מת נתונה באוצר: ונספר תהלתך. להללך במה שאתה מתנהג עמנו

עיון תפלה

לדור ודור נמשך למה שאחריו, לדור ודור נודה לך ונספר תהלתך, עש"ה (תהלים עט, יג) נודה לך לעולם לדור ודור נספר תהלתך. ועל נשמותינו הפקודות לך. המופקדות אלך, כמו שאמרו בספרי (פרשת פינחס פיסקא קל"ט, פס' יפקד ה' אלהי הרוחות) אר"א צנו של ר' יוסי הגלילי סימן זה יהא מסור צידך כ"ז שהאדם נתון צמיים נפשו פקודה ביד קונו שנאמר אשר צידו נפש כל חי, ולשון פקדון בקשור למ"ד מלאכי לו חצר (ישעיה י, כח) למכמש יפקיד כליו: ועל נסיך שבכל יום (שאתה עושה בכל יום) עמנו. וכד"ר"א דאמר ר"א מאי דכתיב עושה נפלאות לצדו אפי' צעל הנס אינו מכיר צנסו (נדה לא, א). השם גם משתמשים בו רז"ל על כל מחזה יולא מגדר הטבע, כמו (אבות פ"ה מ"ד) עשרה נסים, הרואה מקום שנעשו בו נסים (ברכות נד, א), ששה נסים נעשו לפינחס (סנהדרין פב, ב):

על נשמותינו הפקודות לך על נסיך שבכל יום ויום

יהי רצון שנשמור חקיך

ענין תפלה זו בכאן, שהוא זמן סלוק תפילין ואנו מתפללין שנשמור חקיו ומצותיו בעוה"ז, כמו שזכינו לשמור ציצית ותפילין ותפלה כן יהי רצון מלפניך שנזכה לשמור ולקיים כל מצותיו וחקיו ומשפטיו, לזכות באמצעות זה לחיי העוה"ב וזה דומה לתפלת בני מערבא שהיו מברכין על סלוק התפילין לשמור חקיו (ספר סדר היום):

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שְׁנִשְׁמֹר
חֻקֶּיךָ בְּעוֹלָם הַזֶּה. וְנִזְכֶּה וְנַחֲיָה וְנִרְאֶה, וְנִירָשׁ טוֹבָה

עין יוסף

ונזכה כו' ונירש כו'. כי מי שלא טרח בעו"ז, מקפח שכר כל צריה. ולהוציא עשיית מצות שלא לש"ש, או עס לכלוך העונות, שלא די שאינו מקבל עליהן שכר, אלא שענשו חמור, כמש"ה (תהלים ג, טו) ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חקי, ומוטב לו שלא נזכר (יעז"ר):

אחרית לשלום

יה"ר וכו' ונראה ונירש טובה וברכה וכו'. עפ"י מאמר חז"ל (פנהדרין נח, ג) יימי ולא אחמיניה, לפי שתיינה או מלחמות ולדות מתרגשות, לכן אנו מנקשים ונוכה ונראה דנחמיניה, אך לא לראות הצרות, רק ונירש טובה ונראה שתיינה לימות המשיח:

דובר שלום

ותולדותינו לבהלה ח"ו: שנשמור חוקיך בעוה"ז כו'. לכאורה הלא סוגי המצוה שנים המה, משפטים המושכלים, וחוקים הבלתי מושכלים, ובשניהם מקבלים עליהם שכר, א"כ מ"ש דנקט הכא חוקים לבד ולא הזכיר מן המשפטים. ויתכן דשלימות העבודה היא שגם במשפטים המושכלים לא יעשה אותם האדם בשביל שראויים המה לעשות מצד שהמה מושכלים, רק מצד המצוה שכן ציוה ה' לעשות, א"כ בתכונה כזאת גם המשפטים המושכלים לחוקים נחשבו, לפי שאין מקיימן מצד השכל. זהו שנשמור חוקיך בעוה"ז, שנקיים כל המצות יחד בתכונת החוקים שהיא שלימות העבודה. ובה נזכה ונראה וכו':

תקון תפלה

דהיינו סדר תפלה קטנה שסדרו בשביל קדושה זו למאחרים לבוא. ולפי גרסתנו וגרסת רוב הקדמונים קדושה דסדרא משמע דובא לציון כלו נקרא סדרא ופסוקי הקדושה שבתוכו הם קדושה דסדרא. וכן משמע מלשון תשובת רב האי לרב נסים ז"ל (הנדפס בקונטרס קבוצת חכמים דף ק"י) "ואשר אמרו לא יאמר קדיש על פחות משלשה פסוקים אין זו הלכה אמורה אלא שכך מצינו בסדרא שאמר ובא לציון ואני זאת בריתי ואתה קדוש ואח"כ וקרא זה אל זה ואמר, ופעמים בבית האבל ובא לציון ואתה קדוש וקרא זה אל זה ואמר, אלא שכבר נקראת תהלה פרשת תהלה לדוד" עכ"ל. וכן משמע מלשון תשובת רב נטרונאי שבסדר רב עמרם גאון (דף כ"ד ע"ב) "חכמים האחרונים התקינו לישראל שבעיר לומר תהלה לדוד בפסוקי דזמרה ובסדרא (בסדר ובא לציון) ובמנחה שמא יפגע בפעם או בשנים תשתייר אחת בידם וכו'", ע"ש. וצ"ע בלשון השואל בקובץ תשובות הרמב"ם (ליפסיה תרי"ט סי' קמ"ה) "או ירד ש"ץ להתפלל ולא יתפללו לעצמן בלחש כדי שלא תחבטל שורת הסדרא" עכ"ל:

עיון תפלה

יה"ר"מ. נסדור רב עמרם בן יהר"מ וגו' ונזכה ונחיה ונירש חיי העוה"ב. ונמחזר רומא ובן יהר"מ וגו' ונירש ישועת שני המשיח לטובה ולברכה לזכות ולמעשים טובים ולחיי העוה"ב. ונמחזר ויטרי יהר"מ וגו' ונחיה ונירש ונראה לחיי העוה"ב ועם הצדיקים יורשי גן עדן תהי מנוחתנו למען יזמרח וגו'. ונסדורי התימנים בן יהי רצון ורחמים מלפניך ה' אלהינו שנחיה לשמור חקיך בעוה"ז ולימות המשיח בדי שנובה ונירש טוב לחיי העוה"ב. ונסדורי הספרדים שנשמור חקיך ומצותיך בעוה"ז וגו' ונחיה ונירש טובה וברכה לחיי העוה"ב:

ברכת הארץ

ברכה זו יהושע תקנה כשנכנסו ישראל לארץ (ברכות מו, ב):

וכתב בשבלי הלקט (השלם סי' קנ"ז) פירש אחי בנימין לפי שראה יהושע את משה רבינו עליו השלום שחמד ליכנס לארץ ישראל והתפלל עליה. וגם אבות העולם חמדו ליכנס שם וליקבר שם, כיון שזכה הוא ליכנס שם תיקן בברכת הארץ ארץ חמדה. וצריך שיזכור בה ברית לפי שכשנימול אברהם כרת ה' אתו ברית לתת לו את הארץ. וצריך שיזכור בה תורה שנאמר (תהלים קה, מד-מה) ויתן להם ארצות גוים וכו' בעבור ישמרו חקיו ותורתיו ינצורו (ב"י קפ"ז):

נוֹדָה לְךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, עַל שֶׁהִנְחַלְתָּ לְאַבֹּתֵינוּ אֶרֶץ חֲמֻדָּה טוֹבָה וְרַחֲבָה. וְעַל שֶׁהוֹצַאתָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֵאֶרֶץ

עץ יוסף

לריכין לספר בשבח הארץ כדי שישתוקקו לה הנפשות (אבודרהם): ועל שהוצאתנו ה' אלהינו מארץ מצרים. ע"ש (דברים טו, ג) למען תזכור את יוסף לאתן מארץ מצרים (אבודרהם). ואף שלא נזכר בגמרא חיוז הזכרה זו, אך צודאי כשתיקן יהושע מטבע ונוסח ברכה זו של ברכת הארץ, צודאי תיקן הזכרת יציאת מצרים ג"כ ע"ש הפסוק הנ"ל (יסוד ושורש העבודה שער ז' פ"ט):

שהנחלת. צהרצה מקומות נקראת א"י נחלה: ארץ חמדה. שנאמר (ירמיהו ג, יט) ולתן לך ארץ חמדה נחלת לצי: טובה ורחבה. שנאמר (שמות ג, יז) אלעלה אתכם מעני מצרים וגו'. וז"ל הגמ' צמסכת ברכות (מס, ז) תני ר"א כל מי שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה צרכה הארץ לא ילא ידי חובתו. פי' שהרי הנביאים קראוה כן צהרצה מקומות ולאו

דובר שלום

דברכה זו מסודרת על סדר הכתובים שנאמרו לאאע"ה בברית בין הבתרים (בראשית טו, ז) אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את הארץ הזאת לרשתה וגו', ואח"כ נאמר שם (פס' י"ג) ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם וגו' ואח"כ יצאו ברכוש גדול וגו', ואח"כ נא' שם (יז, י) זאת בריתי אשר תשמרו ביני וביניכם ובין זרעך אחריו המול לכם כל זכר. מסודר שם תחלה נתינת הארץ לתת לך את הארץ וגו'. זהו על ארץ חמדה שהנחלת לאבותינו באותו הברית, ואח"כ הוזכר שם ידוע תדע וגו' שעבוד מצרים. זהו ועל שהוצאתנו מארץ מצרים.

ארץ חמדה טובה ורחבה. הצלחת הזמן מוגדר בשלשה, טוב, יפה, ומועיל. זהו ארץ חמדה מסוג היופי הנחמד למראה, טובה מסוג הטוב, ורחבה מסוג המועיל ע"ד שנא' (בראשית כו, כב) הרחיב ה' לנו ופרינו, (משלי יח, טז) מתן אדם ירחיב לו: ועל שהוצאתנו ה' אלהינו מאמ"צ וכו'. העיר הגאון יעב"ץ על סדר הדברים, שהרי במצרים מלו (יהושע ה, ה), א"כ קדמה ברית המילה ליצ"מ. ואם הכונה על הפריעה שהיתה בימי יהושע, א"כ קדמה ברית התורה למילה, וכאן חשיב תחלה יציאת מצרים ואח"כ מילה, ואח"כ תורה, יעו"ש מ"ש בזה. והנראה

תקון תפלה

נוֹדָה לְךָ. נוסח הרמב"ם נודה לך ה' אלהינו ונברכך מלכנו כי הנחלת את אבותינו (הנוסחא

הזאת ביחס הפעול נכונה יותר מן הנוסחא ביחס שאליו, כי כן הוא במקרא (ירמיה ג, יח) הארץ אשר הנחלתי את אבותיכם, ועוד במקומות הרבה) ארץ וגו' ורחבה ברית ותורה (כתב הטור

עיון תפלה

נוֹדָה לְךָ. עש"ה (תהלים עט, יג) נודה לך לעולם. וזכרה זו אינה פותחת צנרון מפני שהיא סמוכה לחצרתה (הלבוש קפז, ב): על שהנחלת. על דבר אשר הנחלת, כמו על שהחייטנו וקיימתנו (מודים דרבנן): ארץ חמדה. עש"ה (ירמיה ג, יט) ארץ חמדה נחלת לצי. וצממו"ר (פל"ב סי' ב') למה נקראת חמדה שצית המקדש נתון צמוכה שנאמר

(תהלים סח, יז) ההר חמד אלהים לשבתו, דבר אחר ארץ חמדה שחמדו לה כל המלכים (בב"ר פרשה פ"ה סי' י"ד כל מלך ושלטון שלא היה לו שלטון בארץ אמר איני שוה כלום, ובבמדבר רבה פכ"ג סי' ז' שהיו כל המלכים מתאווים לשנות מים מארץ ישראל וכו' להודיעך שאין חביבה כא"י), רצון אמרין ארץ חמדה לה אבות העולם אצרהם יתקן ויעקב. טובה ורחבה. (שמות ג, ח): ועל שהוצאת וכו' מארץ מצרים. ולא אמר שהוצאת את אבותינו כמו שאמר שהנחלת לאבותינו? משום דככל דור ודור חייז אדם לראות את עמנו כאלו הוא ילא ממזרים כדתנן (פסחים קטז, ב). ספר מטה יהודה:

**בּוֹאִי בְּשָׁלוֹם עִמָּרְת בְּעָלָהּ. גַּם בְּשִׁמְחָה וּבְצִהְלָהּ. תּוֹךְ אֲמוּנִי
עַם סִגְלָה: בּוֹאִי כָלָה. בּוֹאִי כָלָה:**

ענה יוסף

יבין כו'. אהנו מתפללים לפניו שיקים מאמר הנביא ישעיה (נד, ג) שאמר לירושלים כי ימין ושמאל תפרוץ, פי' תתחזק על האומות היושבים מימין ומשמאלך: ואת ה' תעריצי. עשה"כ (שם כט, כג): ע"י יד איש בן פרצי. מוסב על ימין ושמאל תפרוץ. ויותר נכון בעיני שרריך להיות על יד איש בן פרצי נשמה ונגילה בלא וא"ו החבור, והוא ע"ש

בואי בשלום כו' בואי בל"ה כו'. קרא השבת כלה ע"פ מ"ש (צ"ר י, ד) לכל יש בן זוג ולי לא נחת בן זוג, א"ל כנסת ישראל יהיה בן זוגך כו'. והשבת גופיה היא כנשואה לישראל אבל צפניא דמעלי שבתא היא כהננסת כלה לחופה, וכמו שע"י הקדושין צהננסתה לחופה נעשית הכלה נשואה, כן השבת צהננסתה

אין ראויים להתאחדות הקירוב כל כך, עכ"ז יעקב בחר לו יה, שהם לו לסגולה יותר מהגרוצים והפחותים מהם, לכן אינו מתרחק מהם גם אז, ואז התקרבו אליהם כמו קירוב של החתן והכלה קודם הנישואין שאין מתאחדים אחדות אמיתי. זהו בואי בשלום עטרת בעלה, כשהם בשלימות המעלה שאז הם כבעל אחר הנישואין בואי בשלום בהתאחדות אמיתי כהוראת שלום המורה על אחדות והתקרבות, וכשאינם מוכשרים במעשיהם שאז מתוארים רק עם סגולה נגד הפחותים מהם, גם אז בואי בקירוב אך לא כעטרת בעלה, רק בואי כלה בואי כלה בהתקרבות הכלה קודם הנישואין וממתנת עד בוא עת דודים:

ימין ושמאל תפרוצי ואת ה' תעריצי. מאמר חז"ל (כ"ב כה, ב) הרוצה להחכים ידרים להעשיר יצפין, ושלמות העבודה שלא ישתמש האדם בחכמתו ועשרו לתועלתו רק שיצמח מזה תועלת לעבודת ה'. זהו ימין ושמאל תפרוצי תתחזק בחכמה שהוא מן ימין בדרום, ובעושר שהוא שמאל (תפרוצי) בצפון, ולא תשמש בהן להנאתך, רק ואת ה' תעריצי, לחזק בהם עבודת ה', וזה יהיה בימי בן פרוצי:

בואי בשלום עטרת בעלה וכו'. מבואר בספרים שקדמוני
בהיות עמו בשלימות המעלה אז מתאחד הב"ה
עמהם התאחדות אמית', וכשאינ' מוכשרים במעשיהם שאז

(ח) זיירו את השבת כבת זוגו של ישראל, דאמר'י התם אמרה שבת לפני הקצ"ה רבש"ע לכלם יש בן זוג ולי אין בן זוג, אל' הקצ"ה כנסת ישראל בן זוגך, לפיכך אומר לה המשורר אַתְּ שבת המלכה עמרת צעלה: גם בשמחה. מלת גם שבה על צלום, צואי צלום וגם צמחה: תוך אמוני עם סגלה. עש"ה (ש"ב, כ, יט) שלומי אמוני ישראל, תוך המאמינים בקדושתך שבעם סגולה, הם ישראל הנקראים עם סגולה (דברים ז, ו);

יִמְיֹון וּשְׁמֹאֵל. (שם נד, ג): תַּעֲרִיצִי. לָשׁוֹן שָׁמַח כְּמוֹ (שם כט, כג) וְאַתְּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַעֲרִיצוּ: בֶּן פִּרְצִי. מִזְרַעוֹ שֶׁל פֶּרֶץ בֶּן יְהוּדָה שֶׁהוּא צִית דָּוִד. וְצִי"ר (פִּרְשָׁה י"ב ס"ו) וְעוֹד אֵינִי חוֹזְרִים לְמִקּוֹן עַד שִׁיבֹא בֶּן פֶּרֶץ: וְנִשְׁמַחְדָּה. עַס"ה (יִשְׁעִיָּה כה, ט) נְגִילָה וְנִשְׁמַחָה צִיטוּעִתוֹ: בּוֹאֵי בַשָּׂדֶה. עַכְשָׁנו הוֹפֵךְ הַמְשׁוֹרֵר אֶת פָּנָיו שִׁמֵּת כְּנֹגֵד הַפֶּתַח וּמִקְבֵּל אֶת הַשָּׁמֶשׁ: עֲטַרְתָּ בַעֲלָהּ. עַס"ה (מִשְׁלֵי יב, ד) אֶשֶׁת חֵיל עֲטַרְתָּ צִלְהָה. וּלְפִי שְׂרָצוּתוֹ צִי"ר (פִּרְשָׁה י"א ס"ו)

בכמה קהילות נוהגים שהשמש מכריז שילכו לקראת האבל, והולך החכם שבעירו וזקני העיר לפני פתח בית הכנסת ועוברים מבפנים כעין שתי שורות והאבל עובר ביניהם, וכל זה עושים קודם קבלת שבת, ומנהג יפה הוא. אבל אין לעשות זה אחר קבלת שבת, דהרי לדידן באמירת מזמור שיר ליום השבת הוי שבת מיד ואין לנחם אבלים בשבת (ספר קרבן שבת פרק י"ד):
מזמור זה של מזמור שיר ליום השבת ראוי לומר בשמחה עצומה עד מאוד כי הוא ג"כ מתקוני התפלה עתה בעולמות הקדושים העליונים (יסוד ושורש העבודה שער ח' פ"ב):

תהלים צ"ב
מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת: טוֹב לְהַדוֹת לַיהוָה, וּלְזַמֵּר
לְשִׁמְךָ עֲלִיוֹן: לְהַגִּיד בַּבֶּקֶר חֲסִדְךָ, וְאֶמְוִנְתְּךָ בַּלַּיִלּוֹת: עָלִי-עֲשׂוֹר
וְעָלִי-נָבֵל עָלִי הַגִּיוֹן בְּכַנּוֹר: כִּי שִׁמְחַתְּנִי יְהוָה בַּפֶּעֶלְךָ בְּמַעֲשֵׂי
יְדֶיךָ אֲרֵנָן: מִה־גָּדְלוֹ מַעֲשֶׂיךָ יְהוָה מֵאֵד עֲמָקוֹ מִחֲשַׁבְתֶּיךָ:

עין יוסף

ענף יוסף

בקידוש היום נעשית כנשואה לישראל. וזה שאנו
אומרים צפניא דמעלי שצתא צואי כלה צואי כלה,
דר"ל צואי כלה לחופה ואח"כ צואי כלה לצית צעלך,
כדרך הכלה אחר כניסתה לחופה שצתא מצית אציה
לצית צעלה (מהרש"א ז"ק לב, ב):

מזמור שיר ליום השבת. ליום שצתא מן מלחמות כו'. רצי יהודה אמר הקצ"ה שומר שצתא צעליונים ואדם
שומר צתחוננים (שומר טוץ מזמור ז"צ אות ו'): טוב להודות לה' כו'. ראוי שיתן הודאה עלומה
צתחצתו להצורא ית"ש שצרא אותו צחלקו הקדוש, וזיכה אותו להודות ולומר לשמו הגדול, ומגודל המדוה ע"ז
יקבל על עצמו מסירת נפש להראות גדול תשוקתו אליו ית"ש (יסוד ושורש העבודה שער ח' פ"ב): ובאותיות דר"ע
(אות א', אות"מ עמ' 408) איתא: טוב להודות לה' צארץ צתוך צני אדם, ולומר לשמך עליון צשמי מרום
צתור מלאכי השרת. להגיד בבקר חסדך. זה עולם הצא שנמשל לצקרים שנאמר (איכה ג, כג) חדשים לצקרים
רצה אמונתך ואמונתך בציאות. זה עולם הזה שנמשל ללילה, שנאמר (מהלים קד, כ) תשת חשך ויהי לילה צו
תרמוש כל חיתו יער, וכי כל חיתו יער לא תרמוש אלא צלילה וציוס אינה רומשת כלל, אלא מלמד שעוה"ז נמשל
ללילה וגוג ומגוג וחילותיו משולים לחיות שהן רומשות ציער צתוך הלילה, וכיון שעלה עמוד השחר חוזרים, כשם
שכל החיות חוזרות לערן ולמקומן, כך כל מלכות גוג ורומשו כיון שצא עליהם עוה"צ ומלכות משיח חוזרים
ליערם ולמקומם ויורדים מגדולתם ושצים אל עפרם ואינם צאים לעוה"צ שנאמר והיה ה' למלך על כל הארץ,
עכ"ל: עצי עשור כו'. פי' מן הראוי להודות ולומר לך עלי עשור, על כלי נגון צעל עשר נימין: ועצי הגיון.
על השיר שצדצור פה. ולנגן צכנור לצסם הקול. ועוד ראוי להודות לך על כי שמחתני ה' בפעלך הם מלות
הקדושים. במעשי ידיך ארנן. קאי על כלל התורה שהיא מעשה ידיו של הקצ"ה (יוש"ה שער ח' פ"ב). או פי'
על ידי ששמחתני צפעלך שהיה הכל יש מאין דלא הוה והוה, מזה מוכח שצמעשי ידיך צתחיה דכבר הוה ארנן
(אלשיך): מזה גדלו מעשיך ה' כו'. מצואר צוה"ק שקאי על התורה, וז"ל (צו"ט מדרש הנעלם ט, א) וא"ת שאין

דובר ש"ם

מזמור שיר ליום השבת וגו'. ה' מלך וגו'. יתבאר לקמן בפסד"ז:

עיון תפלה

מזמור שיר ליום השבת. צפאר הדור להרמז"ס ז"ל (סי' קט"ז) נזכר שאמירתו הוא מנהג קדמונים:

ב חמרא גו כסא. ומדאני אסא. לארום וארוסה.
להתקפא חלשין :

ג עביד להון בתרין. במלין יקירין. בשבעין עטורין.
דעל גבי חמשין :

ש כינתא תתעטר. בשית נהמי לסטר. בוין תתקטר.
וויני דבנישין :

ש ביתין ושביקין. מסאבין דרחיקין. חבילין דמעיקין.
וכל-ויני חבושין (*) :

ויהא רעוא מן קדם עתיקא קדישא דכל-קדישין. טמירא דכל-
טמירין סתימא דכלא (רעותא) דיתמשך טלא עלאה מיניה
למליא רישיה דזעיר אנפין ולהטיל לחקל תפוחין קדישין בנהירו
דאנפין ברעוא ובחדותא דכלא. ויתמשך מן קדם עתיקא קדישא
דכל-קדישין טמירא דכל-טמירין סתימא דכלא רעותא ורחמי
חנא וחסדא בנהירו עלאה ברעותא וחדותא עלי ועל כל-בני
ביתין ועל-כל-הנלויים עלי ועל כל-בני ישראל עמיה ויפרקינגא
מפל-עקתין בישין דייטון לעלמא. ויזמין ויתיהב לנא מזונא
ופרנסתא טבתא בלי צרה ועקתא ממזלא דכל-מזונא ביה תליא.
וישזבינגא מעינא בישא ומחרבא דמלאך המות ומדינה של-
גיהנם. וייתי לנא ולכל-נפש שתנא חנא וחסדא וחי אריכי ומזוני
רויחי ורחמי מן קדמיה. אמן אמן בן יהי רצון אמן ואמן:

מנחת יעקב

בחמרא גו כסא. חמרא
יין קידוש צריך להיות זכום
מלא כמשרז"ל (צרכות נא, א) (א)
ארצעה דצרים נאמרו זכום,
מלא וכו': ומדאני אסא.
ע"ד דאיתא בגמרא (שבת נג,
ג) אנשי מעשה היו לוקחים
צ' אגודות של הדס. לארום
וארוסה. כי כן היה מנהגם
לרקוד צ' הדסים לפני חתן
וכלה (ע"י כתובות יז, א), וכל זה.
להתקפא חלשין.

לאתקנא כל צר ישראל
צאמונתם החלושים מכח יצר
הרע. ולכן לוקחים הדסים כי
הצדיקים נמשלו להדסים
(סנהדרין נג, א) ועי"כ נחלש כח
יזה"ר: נעביד להון
בתרין. פי' לכל העולמות
נעזיד כתרין, כי הוא עת
רנן: במלין יקירין. פי'
צטירות ותשצחות, ומהו
התשצחות. בשבעין
עטורין. הוא ל"ה תיבות
שצויכולו ול"ה תיבות
שצקידוש, הרי שבעין: דעל

גבי חמשין. פי' שהן עולים על הצרכות שנתצרכו צהן האצות צרכות צכ"ל (צ"צ יז, א), שהן גימטריא חמשין,
רמז ליוצל שהוא שנת החמישים, וגם עולה על גבי חמישים שערי צינה: שבינתא תתעטר בשית נהמי
לסטר. הכוונה השכינה תתעטר, שישרה השכינה על שלחנו ויהיה נקרא (יחזקאל מא, כג) זה השלחן אשר לפני
ה': בשית נהמי לסטר. כשיהיה שם ג"כ לחם משנה ויהיה דוגמא לשלחן אשר היה צמקדש אשר היה
צמערכה אחת ששם לחם הפנים, והכוונה של לחם הפנים צכדי להמשיך השכינה למטה, שאין השכינה שורה
על שלחן ריקס (וזהו חרומה קנג, ג): בוין תתקטר. פי' ואז כשיהיה ו' לחמים אז יהיה נתקשר צאות ווין
שהיה צמקדש: וויני דבנישין. פי' דוגמת כל עניים של מעלה דכנישין צמקדש של מעלה המכוון כנגד
מקדש של מטה: שבייתין ושביקין מסאבין דרחיקין. פי' כי ציוס השצת אש של גיהנם יש לו מנוחה
וזהו. מסאבין דרחיקין. הוא הס"א, יהיו מצוטלן לא יהיו שרירין וקיימין: חבילין דמעיקין. פי' מלאכי
חזלה המנערים לפני אדם: וב"ד זיני חבושין. שנכששו צאש של גיהנם, כולם יש להם מנוחה צשצת:

(*) הגאון יע"ז"ך גורם וב"ד זיני חרשין. ופי' שכל מיני כשוף מצוטלן ציום שצת קדש:

הכל ירוממוך סלה, יוצר הכל. האל הפותח בכל-יום דלתות שערי מזרח. ובוקע חלוני רקיע. מוציא חמה ממקומה, ולבנה

גליון הגרע"א: ובוקע חלוני רקיע. שהשמש והירח יוצאים ממזרח ובאים במערב, יפול בהם דרך מליצה "ובוקע חלוני רקיע". וכן (בראשית ז, יא) וארובות השמים נפתחו, על שהשמים ידמו לעין הרואה כאהל על הארץ ומתוכם יורדים הגשמים, אמר דרך מליצה שארובות השמים נפתחו. וכן (מ"ז ג, הנה ה' עושה ארובות בשמים, על הרקת הברכה בשפע:

עין יוסף

הכל ירוממוך סלה. ע"ש ארוממוך אלוהי המלך ואזרכה שמך לעולם ועד, דהיינו כמו סלה: יוצר הכל. ע"ש (ישעיה מה, ז) אני ה' עושה כל אלה: האל הפותח בכל יום דלתות שערי מזרח. ע"ש (תהלים עח, כג) ודלתי שמים פתח, כלומר פותח שערי מזרח ויוצא השמש (אזכרה). הוא שחריאל המלאך פותח חלונות שצמזרח שמש האורה יוצאת, הדלתות

ענף יוסף

במעשה דור המבול ודור הפלגה שמעשיהם מקולקלים צמד וגנזו לצדיקים כו'. הרי שאור היום עתה אינו אלא אורות מאופל, פי' שכנגד אופל אור הוא. (וזהו) [אבל] אור עולם, פי' האור שהיו יכולים לראות על ידו מסוף העולם ועד סופו גנזו הקב"ה באוצר החיים, ואורות שאינם אור אלא נגד אופל אמר ויהי, פי' אמר ונברא (באר מים חיים במדבר ח, ב). ועיין מ"ש עוד פי' ע"ז בתנחומא סדר נח (ס"ב ב):

כלפי העולם, והחלונות לזד חוץ לעולם, צעמוד השחר החמה צלון, וכשצא לדלתות אז הנך החמה לפי שהדלתות רחבים. זהו ובוקע חלוני רקיע צעודי הרקיע כלפי חוץ. ומוציא חמה ממקומה עד שצאה לדלתות כלפי העולם (מגיד נדק). אך זה קוטר להא דאיתא צפסחים (נד, ז) חכמי ישראל אומרים ציוס חמה מהלכת למטה מן הרקיע וצלילה למעלה מן הרקיע, וחכמי אור"ע אומרים ציוס חמה מהלכת למטה מן הרקיע וצלילה למטה מן הקרקע, אמר רבי ונראה דצריהן מדצרינו שציוס מעינות צוננים וצלילה רותחים, ע"כ. ומצאתי על גליון הש"ס החדשות מהגאון ר"ע איגר ז"ל (צפסחים ס), וז"ל: צשיטה מקובצת כתובות (יג, ז ד"ה השבתנו על המעצרת) כתב משמו של ר"ת דאע"ג דנכחו חכמי אור"ע לחכמי ישראל היינו נכחו צטענות, אצל האמת הוא כחכמי ישראל, והיינו דאמרין צתפלה ובוקע חלוני רקיע, עכ"ל. ועיין מ"ש לעיל צסס אזכרה על ומצדיל צין יוס וצין לילה, וצ"ע. ועיין צספר פרדס (עשין י"ד. דף ז'): ולבנה מוכון שבתה. לפי שפעמים פגמה למעלה ונראה כיוצאת. זהו (תהלים פט, לח) כירח יכון עולם, וקרוצ לחודש נראה עגול סצצ לוצן הלצנה, זהו מכוון שצתה (פי' כל צו):

דובר ש"ס

כח עליון המשפיע לזריחת השמש שהוא דרך שער מזרח של מעלה ודרך חלוני רקיע של מעלה: והגר"א ז"ל (אדרת אליהו ריש בראשית) כתב שהרקיע שבו הגלגלים חוזרים הוא קבוע ועומד ובו חלונות וכן דלתים ופתחים שנא' (תהלים עח, כג) ודלתי שמים פתח. ולפ"ז הוא כפשוטו:

עיון תפלה

הפותח וגו' שערי מזרח. כד"א צצרכת ק"ש של ערצית צחכמה פותח שערים: ובוקע חלוני רקיע. רחצ חגורת הרקיע מעגול גדי עד עגול סרטן המחזיק כארצעים וצצעה מעלות, מתחלק לקפ"צ חלקים משני עברי קו המשוה, צכל יוס מימות השנה מזרח השמש ותשקע צחלק מיוחד מן החלקים ההם, או צלשון אחרת, צכל יוס

תקון תפלה

מוציא חמה וכו'. ובסדור רב עמרם - ומוציא חמה וגו' ולדרים עליה וטובו מחדש בכל יום מעשה בראשית המלך המהולל לבדו מאז המפואר המתנשא מימות וגו' משגב בעדנו אין כערךך וגו' ואין דומה לך וגו'. ובמחזור ויטרי (ס"קס"א) - לבדו מאז משובח ומפואר ומתנשא וגו' משגב בעדנו

מִמְכוֹן שְׁבִתָּהּ. וּמֵאִיר לְעוֹלָם כָּלֹו וְלִיּוֹשְׁבָיו. שֶׁבְּרָא בְּמִדַּת
רַחֲמִים: הַמֵּאִיר לָאָרֶץ וְלַדְרִים עָלֶיהָ בְּרַחֲמִים. וּבִטְוֹבוֹ מְחַדֵּשׁ
בְּכָל־יוֹם תְּמִיד מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית: הַמְּלַךְ הַמְּרוֹמֵם לְבָדוֹ מֵאֵז.

עין יוסף

תמיד מעשה בראשית. צפדר"א (פ' נ"א) אמר
ר' ינאי כל צא השמים עוזרים ומתחדשים בכל יום,
צוא וראה כשהשמש נוטה למערב הוא רוחץ צמי
אוקיינוס, ומימי אוקיינוס מכזין שלהציות של שמש,
ואין גוגה לו עד שיצא למזרח ורוחץ צנהר של אש,
כאדם שמדליק נרותיו ולוצש שלהציותיו ועולה להאיר.
וזהו מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית (פ' הרוקח,
מגיד לדק): המלך המרום לבדו מאז. פי' מאז

ומאיר לעולם כלו וליושביו. ע"ש (איוצ כה, ג) ועל מי לא יקום אורחו: שברא במדת רחמים.
שאמר הקצ"ה אם אצרא עולמי צמדת הדין לא יוכל
להתקיים סתף מדת רחמים על מדת הדין, וזהו
שנאמר (בראשית ג, ד) ציום עשות ה' אלהים ארץ ושמים
(רד"א): המאיר לארץ. צשמש. ולדרים עליה
ברחמים. שעשה צריכות מים לקרר חוס השמש פן
ישרוף העולם (כל ז'): ובטובו מחדש בכל יום

דובר ש"ס

במדה"ר, שהרי בריאת העולם היה בשיתוף מדה"ד עם
מדה"ר (ב"ר יב, טו), ולא ברחמים לחוד. ולא יפה עושים
המפסיקים במילת 'וליושביו', שמשחיתים בזה כונה

ומאיר לעולם כולו וליושביו שברא במדת הרחמים.
מאמר 'במדת רחמים' נמשך למאמר 'המאיר', שבמדת
הרחמים מאיר לעולם כולו שברא, דלא יתכן לבאר שברא

עיון תפלה

צורא אותו צמדת הדין וצמדת הרחמים וכו', וצ"ק (ג, א)
כל האומר הקצ"ה ותמן הוא יותרו חייו, אלא שהוא מתנהג
צמשפטו צרחמים רבים, כדאמרין (ע"ז ד, א) אזהצו נפרע
ממנו מעט מעט, וצסדר סליחות יושצ על כסא רחמים
מתנהג צחסידות, וצנשמת המנהג עולמו צחסד וצריותיו
צרחמים, אצל הדין נעשה על כל פנים, כדתנן (אבות סופ"ד)
צרוך הוא שאין לפניו משוא פנים, ושם (פ"ג מ"ב) והדין דין
אמת, ועי' צבאורנו לשמונה עשרה (בברכת השיבה שופטינו
בד"ה מלך אוהב צדקה ומשפט). לכן נראה שצריכים להפסיק
מעט צין חיצת צצרא לחיצת צמדת, וצמדת רחמים נמשך
על ומאיר לעולם שמאיר להם צמדת רחמים שצו, וכמו
שאמר אח"כ המאיר לארץ ולדרים עליה צרחמים. ואין היא
ההארה צרחמים? פרשו צצותינו צשוחר טוצ (סוף מזמור
י"ח) לפי שאין אפילה גדולה יותר משעה הסמוכה לשחר
ואם יעלה גלגל חמה צאותה שעה שהצרות ישנים היו כל
הצרות נלכדין (מפני השנוי הפתאומי) אלא עמוד השחר
עולה ומאיר לעולם תחלה ואח"כ גלגל חמה עולה ומאיר
ואין הצרות נלכדין, ע"כ. ועי' עוד מש"כ ציוצר לחול צד"ה
המאיר לארץ: המאיר לארץ. עד משגב בעדנו לקוח
מיוצר לחול צהשמת הפסוק מה רבו מעשיך, לפי שיום

יתרחק מסלול השמש מקו המשוה או יתקרב אליו צצדי
שעור חלק אחד מן החלקים הנוכרים, צאופן צצכל יום ויום
צורחת השמש ושוקעת צנקודה מתחלפת מאשר ציום אתמול
וציום מחר, קפ"צ הנקודות של הצריחה והשקיעה
המתחלפות נקראות אצל התוכנים אמפליטודה ארטיקווא עט
אקלידוא (קשתות הצריחה והשקיעה), וחכמי ישראל קראו
להם חלוצות והכונה אחת, וצירושלמי (ר"ה פ"ב ה"ד) שלש
מאות וששים וחמש חלוצות צרא הקצ"ה שישתמש צהן
העולם, קפ"צ צמזרח וקפ"צ צמערב ואחד צאמנעו של רקיע
(נקודת קו המשוה) שממנו ילא (השמש) מתחלת מעשה
צראשית, וצשמו"ר (פרשה ט"ו סוס"י כ"ב) הגירסא מאה
ושמונים ושלשה צמזרח ומאה ושמונים ושנים צמערב,
וצצילור הרד"ל לפרקי דר"א (פ"ו אות כ"ח) "דמשמע ודאי
שהחלוצות הן הן אותן מסלולי הימים צצכל יום מימי השנה
נכנסת השמש צאחד מהם". וצתרגוס קהלת (א, ו. על פסוק
הולך אל דרום) נפק מחרכי מדינחא ועאל לחרכי מערבא:
שברא במדת רחמים. העולם צצרא צמדת הדין צשחוף
מדת רחמים, כדאמרין צצ"ר (פרשה י"ב סי' ט"ו) אמר
הקצ"ה אם אני צורא את העולם צמדת הרחמים הוה חטייא
קגיאין צמדת הדין האין העולם יכול לעמוד, אלא הרי אני

הַמִּשְׁבַּח וְהַמִּפְאָר וְהַמִּתְנַשֵּׂא מִימֹת עוֹלָם: אֱלֹהֵי עוֹלָם
בְּרַחֲמֶיךָ הַרְבִּים. רַחֵם עָלֵינוּ. אֲדוֹן עֲזָנוּ, צוּר מִשְׁגָּבֵנוּ, מָגֵן
יִשְׁעֵנוּ, מִשְׁגָּב בַּעֲדֵנוּ: אֵין כְּעֶרְכְּךָ, וְאֵין זוֹלָתְךָ. אַפֶּס בְּלָתְךָ,

עין יוסף

ע"ש (יהושע ג, יא יג) ארון הצרית אדון כל הארץ. ועשה
למען שמך, וזמס"א צור משגבנו, וקראהו צסס צור
שהוא לשון חזק ע"ש (משלי יח, י) מגדל עוז שס ה'
צו ירוך לדיק ונשגב. הרי ששמו הגדול והקדוש הוא
צור משגבנו, ועשה למען ימין, וזמס"א מגן ישענו
ע"ש (תהלים יח, לו) ותתן לי מגן ישעך שהוא ימינו של
הקצ"ה, כמד"א (תהלים נח, א) הושיעה לו ימינו. ועוד
עשה למען קדושתך שלולא ישראל לא היתה קדושתו
נכרת צמחוניס, ולכן נקרא ה' לצאות קדוש ישראל,
וזמס"א משגב בעדנו, כלומר מה שאתה משגב
הוא בעדנו, כי אס אין ישראל מי יודיע קדושתך
צמחוניס, וא"כ עשה למען קדושתך (מגיד דק
סס): אֵין כְּעֶרְכְּךָ. וְאֵין זוֹלָתְךָ. אַפֶּס בְּלָתְךָ.

שלא בראת עולמך (ע"י צ"ר פ"א ס"י ה') לא היית אלא
מרומס לצד, אבל לא היה משוצה ומפואר ומנושא,
שלא היה מי שישצח ויפאר וינשא אותו, אבל מימות
שצרא העולם הוא משוצח ומפואר ומנושא ציותר
מנז הנפלאות שאנו רואים בכל יום, כולם יתנו עדיהן
ויצדקו לומר הנה אלהינו זה עושה צסלו כחפלו ורצונו:
אֲדוֹן עֲזָנוּ. עזנו היא התורה כמד"א (תהלים כט, יא)
ה' עוז לעמו יתן (מגיד דק ציור לחול): מִשְׁגָּבֵנוּ. הוא
שמו של הקצ"ה, כמד"א (תהלים כ, א) ישגבך שס אלהי
יעקב (מגיד דק סס): יִשְׁעֵנוּ. הוא ימינו של הקצ"ה,
כמד"א (שס שס, זו) יענהו משמי קדשו צגבורות ישע
ימינו, וזה שאמר ברחמיך הרבים רחם עלינו.
צסציל תורתך. וזמס"א אֲדוֹן עֲזָנוּ, וקראהו צסס אדון

דובר ש"ס

ולמי התחיה שנעלם ממנו לדעת מה יהיה לאחר, עכ"ז
ידענו שהנמצאים אז יחיו חיי נצח. זהו אֵין כְּעֶרְכְּךָ
בעה"ז, שאף שבעה"ז יש כחות אמצעות משפיעים, עכ"ז
אינם כערך בענין הממשלה. ובעה"ב אין זולתך שאין
שום משפיע זולתך. וכן לימות המשיח אפס בלתיך שרק

האמיתית: אֵין כְּעֶרְכְּךָ וכו'. הזמן בכללי נכלל בארבעה
סוגים, עה"ז ועה"ב וימות המשיח ותחיית המתים, והנה
עה"ז מנהיג הקב"ה ע"י כחי אמצעי הטבע והמערכה,
ועה"ב ה' בעצמו הוא המנהיג שמה בלעדי שום אמצעי,
וכן בימות המשיח ימלוך ה' אחד לבדו ואפס בלעדו,

תקון תפלה

אין ערוך לך (כלשון המקרא (תהלים פט, ז) כי מי
בשחק יערך לה' ביחס הלמ"ד) וגו' ואין דומה לך
וגו'. ובמחזור רומא מתחיל כרב עמרם - וטובו
מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית מה רבו וגו'
המלך המרומם לבדו מאז המהולל המשובח וגו'
בעדנו אין ערוך וגו' ואין דומה וגו'. ובסדורי תימן
- ולדרים עליה המחדש בכל יום וגו' מה רבו וגו'
המלך המרומם שמו לבדו וגו' והמתנשא וטוב
מימות עולם אלהי עולם מלכנו ברחמיך וגו' בעדנו אין ערוך וגו' ומי דומה וגו'. ובסדורי
הספרדים - מה רבו מעשיך וגו' אין ערוך וגו', והשאר שוה לנוסחתנו, רק לבסוף ג"כ ומי דומה, וכ"ה
בנוסח אבודרהם רק שהוא משמיט המאמר ובוקע חלוני רקיע מוציא חמה ממקומה ולבנה ממכון שבתה,
ונוסחו ביוצר לחול ראה למעלה, ובכל בו (ס"י ל"ז וס"י קכ"ב) "מהכל יודוך עד אל אדון יש קיי"ג תיבות" עכ"ל,
לפי"ז יש גם בנוסח שלו הפסוק מה רבו מעשיך:

עיון תפלה

השצת אינו יום מעשה, וכ"ה צמחור ויטרי (ס"י קס"א) וצכל
סדורי האשכנזים וכ"ה צסדור ספרדי מנהג כפא וקראסוב,
אצל צכל סדורי הספרדים והתימנים וצמחור רומא איתיה
גס להאי פסוקא, וצסדור רצ עמרם ליתיה: אֵין כְּעֶרְכְּךָ.
עס"ה (תהלים מ, ו) אין ערוך אליך: וְאֵין זוֹלָתְךָ. עס"ה
(דה"א יז, כ) ואין אלהים זולתך: אַפֶּס בְּלָתְךָ. עס"ה
(ישעיה מה, ו) אפס צלעדי:

נֹדֶה לַאלֹהֵינוּ. נֹדֶה לַאֲדֹנֵינוּ. נֹדֶה לְמַלְכֵנוּ. נֹדֶה לְמוֹשִׁיעֵנוּ: בְּרוּךְ
 אֱלֹהֵינוּ. בְּרוּךְ אֲדֹנֵינוּ. בְּרוּךְ מַלְכֵנוּ. בְּרוּךְ מוֹשִׁיעֵנוּ: אַתָּה הוּא אֱלֹהֵינוּ.
 אַתָּה הוּא אֲדֹנֵינוּ. אַתָּה הוּא מַלְכֵנוּ. אַתָּה הוּא מוֹשִׁיעֵנוּ: אַתָּה הוּא
 שֶׁהַקְטִירוֹ אֲבוֹתֵינוּ לְפָנֶיךָ אֶת קְטֹרֶת הַסָּמִים:

**פְּטוּם הַקְטֹרֶת: הַצֵּרִי, וְהַצֶּפֶרֶן, הַחֲלָבָנָה, וְהַלְבֹנָה, מִשְׁקַל
 שִׁבְעִים שִׁבְעִים מָנָה. מוֹר, וּקְצִיעָה, שְׂבֻלַת גִּרְדָּה,**

גִּלְיוֹן הַגִּרְי"ב: פְּטוּם הַקְטֹרֶת. כְּרִיתוֹת ו' ע"א, וע"ש איזה שְׁנוּמִים:

עֲנֵף יוֹסֵף

שִׁמְמָהֲרִין לְמִלְאכְתָּן וְחִישִׁינָן שְׁמָא יִדְלָג, עכ"ל. וז"ל
 מְלַבּוּשֵׁי יו"ט (סק"ב) וְדָבָר תִּימָה הוּא, דְּזֶה לֹא נֹאמַר אֵלָּא
 עַל כֵּהֶן גְּדוֹל הַנִּכְסֵּס בִּיּוֹה"כ לִפְנֵי וּלְפָנִים דְּבִיָּה כְּתִיב
 וְלֹא יָמוּת, אֲבָל נ"ל דְּמִפְּנֵי טוֹרַח צָבוּר נִגְעוּ בָּהּ, עכ"ל
 (א"ר קֶלֶב, ה עיי"ש):

פְּטוּם הַקְטֹרֶת. כֹּתֵב רַמ"א (בַּאוּ"ח ס"ס קל"ב) יֵשׁ שִׁכְתָּבוֹ
 לִיזְהָר לִמְדָּר פְּטוּם הַקְטֹרֶת מִתּוֹךְ הַכֹּתֵב וְלֹא
 בְּעַל פֶּה מִשּׁוּם שֶׁהָאֲמִירָה בַּמָּקוֹם הַהוּא וְחִישִׁינָן
 שְׁמָא יִדְלָג אֶחָד מִסְּמַמְנִיה, וְאִמְרִינָן שֶׁהוּא חַיִּיב מִיתָה
 אִם חִסֵּר אֶחָת מִסְּמַמְנִיה, וְלִכֵּן נִהְגוּ שְׁלֹא לֵאמָרוֹ בַּחוּל

דוֹבֵר שְׁלֹם

הַנִּהְגָּתָךְ הַנִּיכָרֶת מוֹצֵב נּוֹכַח פְּנֵינוּ אֲנוּ מַכְנִים אוֹתָךְ אַתָּה
 לְשׁוֹן נּוֹכַח, וּמִצַּד עֲצֻמוֹתָךְ הַנֶּעֱלָם מִמֶּנּוּ אֲנוּ מַכְנִים אוֹתָךְ
 הוּא לְשׁוֹן נִסְתָּר, א"כ מִתּוֹאֵר כְּבוֹדְךָ אַתָּה הוּא אֱלֹהֵינוּ:

כְּבוֹדוֹ נֹדֶה לַאלֹהֵינוּ הוֹדִיָּה. וּמִצַּד הַנִּהְגָּתוֹ מַכִּירִים אֲנַחְנוּ
 בְּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ כְּהוֹרָאת בִּרְכָּה הַמּוֹרָה עַל שִׁפְעַת הַהִנְהָגָה.
 וּבְכוֹלֵל שְׁנֵי הַעֲנִינִים יָחַד נֹאמַר אַתָּה הוּא אֱלֹהֵינוּ שֶׁמִּצַּד

עִיּוֹן תַּפְלָה

קְרוֹי פְּטוּם, וְאִינוּ לְשׁוֹן דְּשׁוֹן כְּמוֹ שׁוֹר שֶׁל פְּטוּם, אֵלָּא כְּלָשׁוֹן
 מִסִּיקָה צִוִּיָּים וְצִוִּיָּה עֲנֻנִים וְגִדְרָה צִתָּאִים כֵּן לְשׁוֹן פְּטוּם
 צִקְטֹרֶת "עכ"ל. - א) הַצֵּרִי. הוּא הַנִּקְרָא צִתוֹרָה (שְׁמוֹת
 ל, לד) נֶטֶף, הַנּוֹטֵף מִעֲלֵי הַקֶּטֶף, וְעַץ הַקֶּטֶף הוּא הַנִּקְרָא
 צִלְשׁוֹן רוּמִי בַּלּוֹאֲמָדֵדֶנְדְּרָאן גִּילְאֲדֵעֵנֶז, וְהַשֶּׁרֶף הַנּוֹטֵף
 מִמֶּנּוּ נִקְרָא בַּלּוֹאֲמָם גִּילְעָדֵעֵנֶז (צִרִי גִלְעָד) אוֹ
 אֶפְאֲבָלֶם־אֶמֶם וּוְעָרוֹם (אֶפְרַסְמוֹן אֶמֶתִי) וּמִקּוֹם גְּדוֹלוֹ
 צִאֲרָךְ עֵרֶב הַמֵּאוֹשֶׁרֶת וְצִסּוֹרִיא וּמִצִּרִים. וְלִפִּי שֶׁאִפְשָׁר לְהוֹצִיא
 אֶת הַצֵּרִי מִן הָעֵץ עַל יְדֵי שְׁנֵי אֹפְנִים. א) הַשֶּׁרֶף הַנּוֹטֵף ע"י
 דְּקִירוֹת הַרְצָה צְנוּעָה, וְהוּא הַמּוֹצֵר. צ) ע"י צִשׁוֹל
 הַעֲנַפִּים צִמִּים, וְהוּא הַגְּרוּעָה. לִפִּיכָךְ אִמְרַן רִבֵּן שֶׁמֶעוֹן צ"ג
 שֶׁהַצֵּרִי הַכֶּשֶׁר לְקִטְרֶת אִינוּ אֵלָּא שֶׁרֶף הַנּוֹטֵף מִעֲלֵי הַקֶּטֶף
 לְמַעַט אֶת הַיּוֹצֵא ע"י צִשׁוֹל. וְלִכֵּן תִּרְגַּם אֲוִנְקִלוֹס נְמוּזַפָּה,
 וְצִרִי (בְּרַאשִׁית לז, כה; מג, יא) תִּרְגַּם קֶטֶף: ב) וְהַצֶּפֶרֶן.
 הוּא הַנִּקְרָא צִתוֹרָה (שְׁמוֹת ל, לד) שְׁחֻלָּת, ת"א טוֹפְרָא. וְלִשׁוֹן
 רַשִׁי הוּא "שֶׁרֶשׁ צִשׁ חֶלֶק וּמִצִּהִיר לְכַפְרָן" עכ"ל, וְהַרְמְזִין

שֶׁאֵין לָהֶם בַּחוּל אֵלָּא י"ח בְּרִכּוֹת, רָאָה הַעֲרָה לְשִׁמּוֹנָה עֶשְׂרֵה
 בְּרִכּוֹת אוֹת ט"ו) וְאַחֲרָיו אֲוִמְרִים פְּטוּם הַקְטֹרֶת וְהַשִּׁיר
 שֶׁהָלוּם הִיוּ אֲוִמְרִים "עכ"ל. וְהַתִּיבָּה רַצִּי (בְּסִי' א') מִצִּיָּא
 זֶה צִשׁ רַשִׁי (סִידוֹר רַשִׁי ס"י א' וְתִקְי"א, מַחְזוֹר וִיטְרִי ס"י
 קל"ד), וּמִסִּיִּים שֶׁלִּפִּיכָךְ נִמְלָאוּ צִרָאִי הַחֲרוּזִים ד' פַּעֲמִים
 אֲמֵן וְכֵן צִרוֹךְ וְכֵן אַתָּה, וְכ"כ הַרוֹקֵחַ (בְּסִי' שִׁי"ט):
 בְּרִייתָא דְּפְטוּם הַקְטֹרֶת. צִלִּי (כְּרִיתוֹת ו, א) יְרוּשְׁלַמִּי
 (יוֹמָא פ"ד ה"ה), וְעִי' שו"ת רַלְצ"ת (ס"י קי"ח):
 פְּטוּם. הַפֶּעַל פִּטֵּם צִלְשׁוֹן הַחֲלָמוֹד נוֹלַד מִן הַפֶּעַל צִשׁ
 (בְּאַרְמִית בֶּסֶם, יִבְסֵם כְּמִטְרָא אוֹלְפָנִי, אֲוִנְקִלוֹס דְּבָרִים לב, ב)
 צִקְרָצַת הַהֲצָרָה, הַצִּי"ת נִתְחַלְפָה צִפ"א צִמּוּלָא הַשְׁפָּחִים
 וְהַשִּׁי"ן צִי"ת כְּמִנְהַג הָאֲרָמִי, כְּמוֹ הַקְשׁוּאִים (בְּמִדְבָּר יא, ה)
 ת"י קִטְיִיא, קֶשֶׁר צִעֲבָרִי קֶטֶרֶא צִאֲרָמִי, שֶׁצִּשִׁין (ת"א בְּרַאשִׁית
 מ, י) כְּמוֹ שֶׁצִּשִׁים צִעֲבָרִי, וּפְטוּמִי מִיִּלִּי צִעֲלָמָא (ב"מ סו, א)
 עֵינֵינוּ צִסּוֹם דְּצִרִים שֶׁל מֶה צִכָּר. וְרַצִּינוּ שֶׁמִּתָּה מוֹוִיטְרִי וְז"ל
 צִמְחָזוֹר שְׁלֹ (ס"י ע"ז) כֹּתֵב "כְּתִישֶׁת סְמִינִים וְתִקּוֹן הַקְטֹרֶת

בשעה שרוקד יזהר שלא יכרע דמחזי ככורע ללבנה, רק יזקוף על אצבעותיו (מג"א תכו, ט. בשם של"ה):

ורוקד ג"פ ואומר ג"פ כְּשֵׁם שְׁאֲנִי רוֹקֵד כְּנִגְדְּךָ וְאֵינִי יָכוֹל לְנֹגֵעַ בְּךָ, בְּךָ
לֹא יוֹכְלוּ כָּל-אוֹיְבֵי לְנֹגֵעַ בִּי לָרָעָה: ג"פ: שמוות טו, טז תפל עליהם
אימתה ופחד, בגדל זרועך ידמו כאבן: ג"פ כאבן ידמו, זרועך
בגדל, ופחד אימתה עליהם תפל:

עין יוסף

כשם כו'. וז"ל הלבוש (מכו, א) רוקד ג"פ כנגדה שהוא
סימן שמחה, כיון שהוא כקצלת השכינה משמחין
כנגדה. ואומר כשם שאני רוקד כנגדך ואיני יכול ליגע
בך כך אם ירקדו אחרים כנגדי להזיקני לא יוכלו ליגע
בי, וכיון שהוא מתפלל על אויביו שלא יוכלו ליגע בו,
מתפלל שיפיל השם יתצרך עליהם אימתה ופחד, ואומר
תפול עליהם אימתה ופחד בגדול זרועך ידמו כאבן,

דובר שלום

והכית את ארם באפק עד כלה' (א. ה. וכך פי' את ענין הרקידה
במקור חיים לחו"י סי' תכ"ו). ומודעת כי פגעי הזמן שלש הנה,
מקרה שמימי, מקרה ארצי, מקרה אנושי. והן הנה,
המערכות, הטבעית, הבחירית, ועל שלש אלה תשתרר
הנהגת ההשגחה לשדד רבצם לבל ירעו ובל ישחיתו נגד
רצון הבורא ית', לכן רוקד ג' רקידות לאות שכל
השלשה פגעים יחד לא יגעו בנו לרעה נגד הנהגה
עליונה החוסה על עושי רצונו, ולהחליט הענין בלי
שינוי רוקד בפועל מוחשי:

כשם וכו'. ענין זה איתא במס' סופרים (כ, ב) ורוקד ג'
רקידות כנגדה ואומר ג"פ כשם שאני רוקד וכו'.
ובארנו במקרא סופרים (שם אות ג') שענין הרקידה הוא
כמו שמצינו בנביאים, כשרצו להחליט איזה תשועה
בישראל שלא תשתנה בשום סבה, עשו בזה איזה פועל
ממשי לאות על קיום הדבר ואמונתו (ראה רמב"ן בראשית
יב, ו), כמו ביואש מלך ישראל כאשר בכה לפני אלישע
להושיעו מארם, צוהו (מ"ב יג, יז) 'קח קשת וחצים וגו'
פתח החלון קדמה וגו' ירה ויור ויאמר חץ תשועה וגו'

עיון תפלה

ג"פ שלום וילך לציתו בלז טוב, ע"כ. וענין האמירות הללו
בראש חדש כי היכי דאמרין (הוריות יב, א) אמר אביי
השתא דאמרם סימנא מילתא היא לעולם יהא רגיל למיחזי
צריש שתא קרא ורוציא כרתי וסילקא ותמרי, כך היה
מנהגם לעשות סימנים טובים צראש השנה וצראש חדש
וצראש כל פעולה נכזבת כדאמר התם כי גריסתו גרסו על
נהרא דמיא כי היכי דמשכן מיא משכן שמעתייכו, ואמרו
צמו"ק (יח, א) צרית כרותה לשפתים שנאמר ונשתחוה
ונשוצה אליכם ואסתיעא מילתא דהדור תרוייהו. אצל
צמור רב עמרם וצמור"ס שם ליתנהו לכל הני מילי מלכד
הצרכה כמו צגמ:

הקצ"ה לעולמו עולמי עולמי אומר לך מי צראך מי יצרך
יעקב צראך יעקב יצרך כחצוב (ישעיה מג, א) צוראך יעקב
ויוצרך ישראל: כשם שאני רוקד. צמס' סופרים (שם)
ורוקד שלש רקידות כנגדה ואומר ג"פ כשם שאני רוקד
כנגדך ואיני נוגע בך כך אם ירקדו אחרים כנגדי
(להזיקני) לא יגעו בי (וצמס' סופרים שצמחזור ויטרי
(סי' תקכ"ז) כשם שאני רוקד כנגדה ואיני נוגע בה כך
ירקדו אחרים כנגדי ולא יגעו בי, וצמחזור ויטרי ענמו
(סי' ר"ב) כשם שאני רוקד כנגדך ואיני נוגע בך כך
ירקדו אחרים כנגדי ולא יגעו בי) תפול עליהם אימתה
ופחד וגו' ולמפרע אמן אמן סלה הללויה, ויאמר לחצירו

ג"פ דוד מלך ישראל חי וקים:

גליון הגרי"ב: דוד מלך ישראל חי וקים. ר"ה (כה, ב) [א"ל רבי לר"ח זיל לעיין טב וקדשא לירחא ושלח לי סימנא דוד מלך ישראל חי וקים]: אמר המעתיק (ר' אליעזר ליפמן פרינס) שמעתי לכך שלח רבי המנונא דוד מלך ישראל חי וקים שהסימן הלז הוא בגימטריא תתי"ט, ורש"י אמר בשם מורו שגזרו שמד במקומו שלא יקדשו את החודש, כאשר התיבות ראש חודש הוא ג"כ בגימטריא תתי"ט, כן שמעתי מהב' החביב כמר מיכאל בינג נר"ו:

עין יוסף

דוד מלך ישראל כו'. וז"ל הרמ"א (תכו, ז) והלבוש (תכו, א) ונוהגים לומר דוד מלך ישראל חי וקים, מפני שמלכותו נמשל ללצנה ועתיד להתחדש כמותה, וכנסת ישראל תחזור להחדק צבעה שהוא הקצ"ה, דוגמת הלצנה המתחדשת ומתדקקת עם

ענף יוסף

דוד מלך. איתא (במהרש"א) [בשערי אפרים] (פתחי שערים, שער י" סעיף ל"ו) דחמש תיבות אלו 'דוד מלך ישראל חי וקים' בגימטריא 'ראש חדש'. ולכן אומרים אותם כמו שאומרים הללו אל בקדשו וגו', מפני שנרמז בו ג"כ י"ב חדשי השנה:

החמה, שנאמר (תהלים פד, יב) שמש ומגן ה', ולכן עושין שמחות ורקודים בקידוש החודש דוגמת שמחת נשואין עכ"ל רמ"א. וז"ל המהרש"א בחדא"ג צפרק דיני ממונות (לה, א) מלכות בית דוד דומה ללצנה כמ"ש במדרש רבה (שמות טו, כו) שכמו שהלצנה אחר ט"ו יום שנתמללה תחיל לחסר, כן היתה מלכות בית דוד אחר שהיו מזרעו ט"ו מלכים נחסר המלכות צימי נדקיהו ולא נשאר לו רק ממסלה קצת ר"ג צבל ונשיא צא"י, וכמו שהלצנה הולכת ומתחסרת ט"ו יום עד שתתחסר לגמרי ואח"כ מתחדשת באורה, כן אחר שתכלה ממסלת מלכות בית דוד לגמרי דאף ר"ג צבל ונשיא צא"י יכלו, שוב תתחדש מלכותו:

דובר שלום

דוד מלך ישראל חי וקים. לפי שנא' (תהלים פט, לו - לז) אם לדוד אכזב זרעו לעולם יהיה וגו' כירח יכון עולם וגו', לכן אומרים בקדוש הירח דוד מלך ישראל חי וקים:

עיון תפלה

הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהיה צימים ההם לרצות בית דין שציצנה (ספרי פ' שופטים וירושלמי סנהדרין פ"א ה"ג) ודוקא לענין דיני נפשות אמרינן (סנהדרין פז, א) מלמד שהמקום גורם, אצל לכל מילי דצבורא הנריכין צ"ד הגדול מרכז התורה גורם (ועי' מה שכתב הרמב"ן בספר המצות מצוה קנ"ג). וכשגלתה אח"כ ישיבת התורה מארץ יהודה וישבה לה בארץ הגליל כמו בשפרעס וצית שערים (כשתי שעות למזרח צפורי הרי"ש בס' תבוה"א דף צ"ו ע"ב חלק זבולן) צימי רצינו הקדוש (ר"ה לא, ב) נעתקו הדברים הצוריים ג"כ לארץ הגליל, וצתחלה לא עקרום לגמרי מיהודה אלא אמרו (סנהדרין יא, ב) אין מעצין את השנה אלא ביהודה ואם עצרוה בגליל מעוצרת, והטעם כדי שלא יהא נראה כמרידה נגד מלכות בית דוד שְׁעָקָה בארץ יהודה, כמו שעשו שצו צן צכרי וירצעם, לפיכך הניחו ליהודה את הלכתחילה ובגליל מקום משכן התורה הסתפקו בהדיעבד משום כבודו של בית דוד, עד שקרה אסון ביהודה ששלח רבי כ"ד קרונות לעבר שנה בלוד (ביהודה) ונכנסה בהם עין רעה ומתו כלם צפרק אחד, מאותה שעה עקרוה מיהודה וקבעוה

דוד מלך ישראל חי וקים. צר"ה (כה, א) א"ל רבי לר' חייא זיל לעין טב (בארץ הגליל בין הר תבור ובית שאן, כ"כ הרי"ש בתבואות הארץ דף צ"ג ע"ב) וקדשה לירחא ושלח לי סימנא דוד מלך ישראל חי וקים, ע"כ. כתב הרמב"ם (בסוף פ"א מהל' קדוש החדש) אין מחשצין וקוצעין חדשים ומעצין שנים אלא בארץ ישראל שנאמר כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים, עכ"ל, מה שאמר בארץ ישראל אין כונתו בכל ארץ ישראל. אלא דוקא במקום מושב בית דין הגדול אשר מהם תצא תורה לכל ישראל דהיינו בירושלים. לפי שכל דבר של פומצי הנוגע לתקון כלל האומה נריך להעשות דוקא במקום משכן התורה. וכמו שהציא מן המקרא כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים. ומה שלא אמר בפירוש אין מחשצין וכו' אלא בירושלים. משום דלא פסיקא ליה, דהא לא לעולם היה חסן התורה בירושלים, שהרי אחר החרבן גלתה סנהדרין מירושלים ליצנה (ר"ה לא, ב) אשר בארץ יהודה, ואז התקין רבן יוחנן בן זכאי (שם כט, ב) שיהא כח צ"ד של יצנה יפה ככח צ"ד של ירושלים צין לענין תקיעת שופר בשבת וצין לענין קדוש חדשים ועצור שנים. ולמד זה מן המקרא וצאת אל

לפסח: **חג המצות הזה. זמן חרותנו:** לשבועות: **חג השבועות הזה.**

זמן מתן תורתנו: לסוכות: **חג הסוכות הזה. זמן שמחתנו:**

ג'ציון הגרי"ב: זמן מתן תורתנו. הנוסח בתפלה וכן בקידוש של חג השבועות שאנו אומרים 'ותתן לנו וכו' את יום חג השבועות הזה זמן מתן תורתנו', מצוה רבה להסביר ענין 'תורתנו' דקאמרינן באיזה צד מתקרי 'תורתנו', והנה בברכת התורה אנו מברכין 'אשר קדשנו וכו' לעסוק בדברי תורה וכו' כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך וכו' ונתן לנו את תורתו וכו', ובתפלת י"ח אנו מתפללין 'השיבנו אבינו לתורתך' וכו', גם בובא לציון גואל וכו' אנו אומרים 'ונתן לנו תורת אמת וכו' הוא יפתח לבנו בתורתו וכו', ובברכת אהבה

עין יוסף

ענף יוסף

זמן חרותנו מקרא קדש זכר ליציאת מצרים. ולא יאמר באהבה מקרא קדש, שהרי כבר אמרנו מתחלה צאה צאה מועדים לשמחה וכו', וקאלי צאה על כל דיני המועדים בכלל, וא"כ למה לי לשנותו על דין הפרטי של המועד שהוא מקרא קדש. ולפי זה אפילו חל יו"ט בשבת אין צריך לומר צאה מקרא קדש וכו', ויש אומרים דכשחל בשבת יחזור ויאמר צאה מקרא קדש וכו', משום דמקרא קדש דשבת קצלו עליהם ישראל צאה צאה צמרה קודם שצאו לסיני ולא כפה עליהם הר כגיגית, אבל שאר המנוחות קצלו עליהם כסיני וכפה עליהם הקצ"ה הר כגיגית, לכך אין אומרים על פרטי המנוחות צאה צאה אע"פ שעל הכלל אומרים צאה צאה שמועדים לשמחה, על הפרט אין אומרים אותו, ונ"ע*. ואפשר לי לומר טעם נכון, דודאי כלל התורה סתמא קצלו צאה צאה, ומדע שהרי הכינו עמם בשלש הימים כמו שצוה להם משה בלא שום כפייה, אלא שאח"כ צשמעם ריבוי המנוחות ופרטותיהם נודעו שמה לא יוכלו לקיימן והוצרכו כפיית הר כגיגית, לכך אומרים על הכלל צאה צאה ולא על הפרט, כן נ"ל (לבוש חפז, א). והא"ר (סק"א) תירץ ע"פ מה שכתב האבודרהם על ותתן לנו ה' אלהינו צאה צאה כו' ע"ש הכתוב מאהבת ה' אתכם וגו', ולפ"ז י"ל קושית הלבוש דפעם שנית מרמז על קבלת ישראל צאה צאה, לכן ראוי לפסוק עכ"פ כי אומרים בשבת, עכ"ל: **זמן חרותנו.** שצפסס יאלנו ממצרים (רד"א): **זכר ליציאת מצרים.** תלה הכתוב הרבה מנוחות צליחת מצרים. כי שם התאמת להם ממה שראו משנוי מנהגו של עולם ומשדוד מערכות עליונים ותחתונים, כי הוא היכול צלתי צעל תכלית (של"ה מסכת פסחים תורה אור סי' קכ"ז-קכ"ג):

דובר שלום

התגלות התורה. לכן מיחס זמן מתן תורתנו להשבועות שעברו היינו במשלם השבעה שבועות תמימות, ועיין ברעיא מהימנא פ' אמור (דף צז) מה שכתב בזה: **חג הסוכות.** מה שמכונה בלשון רבים 'חג הסוכות', ולא 'חג הסוכה' בלשון יחיד. דבשלמא 'חג המצות' נקרא לשון רבים לפי שאוכלין מצות הרבה בשבעת ימי החג, וכן 'חג השבועות' שהם שבעה שבועות, אבל בסוכה דיושבים כל החג בסוכה אחת, וכל ישראל ראויין לישב בסוכה אחת כדאיתא במס' סוכה (כו, ב), היה מהראוי יותר לכנותו 'חג הסוכה'. ויתכן לפי דאיתא בגמ' (סוכה יא, ב) כי בסוכות הושבתי וגו' ענני הכבוד היו דברי ר' אליעזר, ר' עקיבא אומר סכות ממש עשו להם, ובאמת דברי שניהם דברי אלהים חיים, שישבו בסכות ממש וגם ענני הכבוד היו להם, ולרמז על שני אלה יחד מכנה הכתוב חג הסכות לשון רבים, לרמז על סוכה ממש ועל סוכת ענני הכבוד:

חג המצות הזה. מה שמיחס החג למצות ולא לפסח* כמו שרגילין המון העם לכנותו חג הפסח. לפי שבאמת הפסח נקרב בערב פסח ואכילתו רק עד חצות של לילה ראשונה. לכן מיחסים החג לענין המצה שהוא דבר הנהוג בכל שבעת ימי החג. וגם המצה מורה על החירות שגורשו ממצרים ולא הספיק בצקם להחמיץ: **חג השבועות.** התיחסות החג למספר שבועות* שקדמו לו, ולא כדרך החגים המכונים על שם המאורע שלהם שהוא מתן תורה. יתכן ע"פ המבואר בספרי אמת (ראה ריקנאטי שמות יט, יג) דתורה שבכתב מתיחסת לתפארת, ותורה שבע"פ מתיחסת למלכות, שהוא התגלות ההנהגה לדון על פיה כהנהגת המלכות הדן ושופט. ומודעת שבהר סיני ניתנה יחד תורה שבכתב ושבע"פ כפי שבארנו בפ' (יתרו) [משפטים] (ראה דברי חכמים כו, ג) יעו"ש. לכן לא היה באפשרי להיות זמן מתן תורתנו עד שהשלימו כל השבעה שבועות לימי הספירה שאז הוא זמן התגלות מלכות שבמלכות הגורם

אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. וְזָכְרֵנוּ בְּזִכְרוֹן טוֹב לְפָנֶיךָ, וּפְקֹדֵנוּ
בְּפִקְדֹת יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים מִשְׁמֵי שָׁמַי קָדָם. וְזָכַר-לָנוּ
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶת הַבְּרִית וְאֶת הַחֶסֶד וְאֶת-הַיְשׁוּעָה, אֲשֶׁר

עַל בֶּן. שהוא מתנווד ומתנחם על הרעות שעשה עַל בֶּן חֲמוּ מֵעַי לוֹ רַחֵם אֶרְחַמְנוּ נָאִם ה'. הרי לך שאינו של פורענות, ואין כאן אלא ט' פסוקים של זכרונות, וזכרתי להם ברית ראשונים זה העשירי.

ע"כ בן המזל מציג לו. נתגלגלו רחמי ואוליאלנו מהגלות: רחם. גימטריא אברהם: זכרנו כו' ופקדנו כו' ורחמים. אמר ורחמים ע"כ (תהלים כה, ו) זכור רחמך ה'. וזכרון ופקידה אחת היא זכאן: משמי שמי קדם. ע"כ (תהלים סח, לד) לרוכב בשמי שמי קדם. ופירושו זרקע ערבות שעל גבי החיות: את הברית. שנאמר (בראשית טו, יח) ציוס ההוא כרת ה' את אברם ברית

התפלה (ביצור לשבת) 'זכות ומישור לפני כסאו חסד ורחמים לפני כבודו', נמצא ששמי שמי קדם שהוא ראשית התפשטות אצילותו ית', שמה הוא מקור הרחמים האמיתיים. זהו ופקדנו בפקודת ישועה ורחמים גמורים, שהמה משמי שמי קדם מקור הרחמים: את הברית ואת החסד ואת השבועה. ברית הוא ששני הצדדים ייטיבו כל אחד לזולתו בשוה, וחסד הוא שמטיב האחד יותר ממה שמטיב לו רעהו, ושבועה הוא להיטיב גם בהעדר שום הטבה מצד השני. ובכל אלה השלשה הבטיחנו הבורא ית', עם האבות כרת ה' הברית שהמה בעוצם צדקתם יעשו הטוב בעיניו והוא ית' בעוצם טובו ייטיב להם, זהו הברית. עם כלל העדה כרת הברית אף שהם אין בכחם להעצים טוב מעשיהם כל כך, עכ"ז מצד החסד מרבה להיטיב עמהם, זהו החסד. ובהר המוריה שם הוסיף ה' השבועה (בראשית כב, טז ז) בי נשבעתי וגו' כי ברח אברכך וגו', אף שהם לא ייטיבו, זהו השבועה: וזהו

ילד שעשועים שיש בו מעלת השלימות מחייב הטבע
לאהוב אותו אף שאינו בנו. זהו שאמר הבן יקיר לי
אפרים ואהבתי עליו מצד קורבת הבן, או אם ילד
שעשועים הנהו, שלימותו גורמת האהבה: זכרנו בזכרון
טוב לפניך ופקדנו בפקודת ישועה ורחמים. יש דברים
שטובים לפני המקום ואין טובים לפני האדם, כמו יסורים
הבאים על האדם למרק עונו ולהחזירו בתשובה, שבעצם
טובים המה לתכלית מעולה, וקשה לאדם לסובלם. ויש
דברים שטובים לאדם ובלתי רצוים למקום, כמו שלות
הרשעים. זהו שאנו מבקשים זכרנו בזכרון טוב לפניך,
שיהיה הזכרון טוב למקום, וכמו כן פקדנו בפקודת
ישועה ורחמים, שיהיה רצוי גם לפנינו בישועה ורחמים:
משמי שמי קדם. מבואר בספרי אמת שמקור הרחמים
גמורים הוא במקור אחדותו ית', וכל אשר מתפשטת
השפעת רצונו ית', לפי אותו ערך התפשטותו והתרחקו
ממקורו ית' מתמעטים הרחמים מעט, כמו שסדרו מסדרי

(לד), הוא הרקיע השמימי הנטוי על ראשי הים (יחזקאל א, כב), אשר שם חציון עוץ (חגיגה יג, א), ומשם תזכרנו לטובה ותפקדנו צפקודם ישועה ורחמים, ראה מה שכתבנו צציאור יעלה ויצא צתפלת חול: **את הברית**. שנאמר (בראשית טו, יח) **ציום ההוא כרת ה' את אצרים צרית: ואת החסד**. שנאמר צסוף מיכה תתן אמת ליעקב חסד לצארהם: **ואת השבועה**. שנאמר (בראשית כב, טז) **צי נשבעתי נאם ה':**

או"א זכרנו וגו' ופקדנו וגו'. עש"ה (תהלים קו, ד)
זכרי ה' בראון עמך פקדני ביצועתך. וכן אומרים
באצטו מלכנו זכרנו בזכרון טוב לפניך, ונוסד על לשון חז"ל
(ר"ה טז, א) אמרו לפני זכרונות כדי שיצאו זכרונכם לפני
למוצא: בפקודת ישועה ורחמים. ולעיל גצי נח וכן
ביעלה ויצא דצבר ישועה ורחמים: מושמי שמי קדם.
זכרוננו ופקדוננו יעלו לפניך עד שמי שמי קדם (תהלים סח,

על חטא שחטאנו לפניך בייצר הרע:

ג'יון הגרי"ב: על חטא שחטאנו לפניך בייצר הרע. ודע עוד פירושו של ע"ח שח"ל בייצר הרע דצריך ביאור, כתבתי פירוש נכון בחיבורי יש סדר למשנה [בראשון לציון] פ"ט מ"ה דברכות, דאיתא בספרא הביאו רש"י פרשת קדושים (כ, טו). ואבדיל אתכם וכו' ר"א בן עזריה אומר מנין שלא יאמר אדם נפשי קצה בבשר חזיר וכו', אבל יאמר אפשי ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי וכו'. ובשמונה פרקים להרמב"ם פ"ו כתב כל זה בשם ר"ש בן גמליאל ביתר ביאור, נמצא דע"י יצר ניכר שמה שהאדם מונע הוא לעשות רצון בוראו, ומבטל יצרו מפני יוצרו:

עין יוסף

ביצר הרע. הכונה לומר שחטאנו ביצר הרע. שהתנלנו לאמר שאור שנעסק מעכב, ולפי האמת אנו מתודים שאין ההתנלות הזאת כלום. שכונת היצה"ר אדרבה לטוב כמשל המוצא צוהר (מרומה קסג, א) (חמדת ימים חלק ג' פרק ג' סי' כ"ז). או הכונה שחטא ביצה"ר צמעה יצה"ר, מה הוא מחטיא את הצריות לעצירה אף אני הייתי עושה כן. או פי' שהלך הוא מדעתו אחר היצה"ר, כגון שראה אשה נאה והלך אחריה עד שגירה היצה"ר עליו ומילא תאוותו, או שראה גנב והלך אחריו עד שחבר עמו בגנבתו, וכל כיוצא בזה (טהרת הקודש ח"ב פרק ט"ז ד"ה העומי):

ענף יוסף

ביצר הרע. יבואר ע"פ מה שכתב הגאון בספר הפלאה (בהקדמה אות ט"ז, ופנים יפות בראשית ח, כא) לא אוסיף עוד לקלל את האדמה בעבור האדם כי יצר לב האדם רע מנעוריו. שבא לומר כלום ענשתי את האדמה שלא תוסיף תת כחה בעבור חטא האדם, אלא בעבור שטבע האדמה אשר ממנה נוצר האדם גרם לו שהולידה והצמיחה באדם הכוסף והתשוקה אל התאוות המדומות, כמ"ש זכור כי עפר אנחנו, וטבע העפר להצמיח כוסף תשוקות מדומות בלב האדם. ומעתה לא אוסיף עוד לקלל את האדמה ע"י האדם, כי רואה אנכי כי יצר לב האדם בזקנותו הוא רע יותר ממה שהיה בנעוריו, שהזקן שגופו כלה וכוספו ותשוקתו אבדה, לא תקובל ממנו זאת האמתלא, ולא מצד העפר הוא, כי מאחר שגם בזקנותו לא הצליח על דבר אמת, גילה על עצמו כי בזדון חטאו, ולא בסיבת טבע האדמה אשר נוצר ממנה. וזהו על חטא שחטאנו לפניך בייצר הרע, ולא בסיבת עפריות הגוף, שאלו העבירות שחוטא בלי סיבת טבע האדמה חמור יותר מאלו העבירות שחטא בנערותו, שעל חטאת הנעורים יכול להתנצל זכור כי עפר אנחנו:

דובר שלום

היצה"ר רצון קונו ותכלית המצאו, אך בהתגבר היצר על האדם ומחטיאו, אף שממלא בזה שליחותו, עכ"ז אין מתמלא בזה רצון קונו על ידו, ונחשב גם לו לפחיתות שלימות תכליתו. זהו שחטאנו לפניך ביצה"ר, שע"י החטא לא נשלם תכלית הוית היצה"ר כראוי. וכולל עוד בזה מאמר חז"ל (נזיר יט, א) המזיר עצמו מן היין נקרא חוטא, שאין למנוע תשוקת הזמן של היצר כשהוא בהיתר מכל וכל, רק דרך המיצוה. וכולל עוד מ"ש רבינו יונה (אבות פ"ה משנה י"א) דהיצה"ר ניתן לאדם שיש לו מדת הכעס בכדי לכעוס ולהרע לעושי רע. זהו שחטאנו ביצה"ר שלא כעסנו על הרשעים כראוי:

ביצר הרע. בתפלת מוסף דר"ה (זיכרי מעללי איש) בארנו ששני מיני יצר יש לו לאדם, האחד מצד חומרו וטבעו, השני יצרו של אדם שעושהו דמגרי יצה"ר אנפשיה, יעו"ש בארוכה. זהו שחטאנו לפניך ביצה"ר שאנחנו עשינו ליצה"ר מעצמינו. וכולל עוד בזה ששלימות העבודה הוא שיכשיר האדם מעשהו בכשרון גדול כל כך עד שגם היצה"ר יכניע כל תאוותיו ותשוקותיו מתאוות הזמן לשם ה'. זהו שחטאנו ביצה"ר שלא הכשרנו תשוקותיו להיות קודש הלולים לה'. ויתכן עוד דהיצה"ר ניתן לאדם לא להחטיאו רק להסיתו לחטוא ושהוא יתגבר עליו ולא ישמע פתויו, ובזה ממלא

עיון תפלה

צילנו הרע לעבודת השי"ת המצווה עלינו בכל לנצח נשני יצריך (ברכות נד, א), צמדת הכעס - לכעוס על עושי רשעה ולגבור צם. צמדת הקנאה - לקנא ציראי ה' (משלי כג, יז)

ביצר הרע. מי שמגרה יצר הרע על עצמו ומציא עצמו לידי הרהורים כדי שיתאוו לעצרה (ספר נשמת חיה). ויש לפרש עוד על חטא שחטאנו ביצר הרע מה שלא השתמשנו